

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історії України і туризму

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: «Оцінка туристично-рекреаційних ресурсів Туреччини»

Допущено до захисту

«___» _____ року

студентки групи Т 01а-16
факультету перекладознавства
освітньо-професійної програми
Туристичне обслуговування
за спеціальністю 242 Туризм
Гащин Анастасії Іванівни

Завідувач кафедри
Історії України і туризму
Васильчук Володимир
Миколайович

Науковий керівник:
к.б.н., доц. Яворська Оксана Григорівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	6
1.1. Зміст та сутність туристично-рекреаційного оцінювання	6
1.2. Класифікації туристично-рекреаційного потенціалу.....	12
1.3. Методи оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу та ресурсів.....	16
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТУРЕЧЧИНИ.....	26
2.1. Природні та бальнеологічні ресурси країни.....	26
2.2. Об'єкти історико-культурної спадщини.....	34
2.3. Інфраструктурні туристичні ресурси	45
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧЕНІ	50
3.1. Сучасні стратегії розвитку туризму в країні.....	50
3.2. Характеристика провідних туристичних центрів та курортів досліджуваного регіону.....	59
3.3. Проблеми та преспективи розвитку туризму в Туреччині	61
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	81

Вступ

У сучасному світі туризм і рекреація як галузь господарства стали в ряд обов'язкових учасників регіональних (галузевих) комплексів і практично всього ієрархічного ряду адміністративних територій з тісними взаємними зв'язками. Чи не в усіх країнах світу туризм став одним з важливих факторів і джерел добробуту народів: збереження і розвитку природних, культурних, духовних цінностей територій, виробництв, зайнятості населення, збереження історичних систем розселення, збереження місцевих культур, в цілому одним з чинників сталого розвитку регіонів і територій.

Туризм і рекреаційна діяльність стали обов'язковими і необхідними (одним з найефективніших) інструментами збереження здоров'я людини, його розвитку, вдосконалення його освітнього, культурного і професійного рівнів. Фактично туризм став розглядатися як необхідна система постійних (регулярних і усвідомлених) занять для активної і плідної життя сучасної людини. При цьому основними ресурсами розвитку туризму були і залишаються природна, культурна й духовна спадщина, потенціал, ресурси а також комплекс територій і незважаючи на деяке розходження цих термінів призначення їх в одному - бути основою розвитку і вдосконалення духовних і фізичних сил людини.

Характерна географічна особливість Туреччини - розташування в двох частинах світу на перехресті важливих доріг, з'єднують Європу з Азією і чорноморські країни з країнами Середземномор'я. Водна система, що включає Мармурове море, протоки Босфор і Дарданелли, є важливим міжнародним шляхом, з'єднує Чорне море з Світовим океаном. У Туреччині є пустелі і високі гори, ліси і степи, гірські луки і субтропічні узбережжя. Клімат настільки різноманітний, що будь-які народи світу, крім ескімосів і жителів вологих тропіків, знайшли б для себе в Туреччині придатні умови. Історія залишила на

цій території свої незліченні пам'ятники тисячолітньої давності, середньовічні палаци і храми, мавзолеї і мечеті. Тут пам'ятники старовини є сусідами із сучасними хмарочосами, фабриками, заводами, університетами, театрами, музеями. В Туреччині є багатство, що ніколи не виснажується - тисячі кілометрів узбережжя, сонця і моря. Важливим фактором у виборі країни як об'єкта дослідження є і та обставина, що Туреччина в останнє десятиліття є місцем масового рекреаційно-пізнавального недорогого туризму, причому більшу частину туристів до останнього часу складали туристи з України, які хотіли не тільки відпочити на мальовничих узбережжях Туреччини, але також познайомитися з культурною спадщиною країни.

Актуальність обраної теми—полягає в тому, що в даний час серед українців одним з найпривабливіших напрямків для відпочинку є Середземне море, включаючи державу Туреччину. Зростання туристичних потоків на дану територію зумовлений низкою факторів:

1. Високий рівень сервісного обслуговування та європейські стандарти організації відпочинку.
2. Багата історія
3. Комфортні кліматичні умови та різноманітні природні ландшафти.
4. Сприяння національних програм у розвитку нових видів туризму (екологічний, діловий, медичний тощо).

Метою роботи є дослідження туристично-рекреаційних ресурсів та сучасного стану туристичної індустрії Туреччини.

Відповідно до мети роботи необхідно вирішити основні **завдання**:

1. висвітлити основні теоретико-методологічні підходи з питань оцінки туристично-рекреаційних ресурсів;
2. провести оцінку найвідоміших природних рекреаційних ресурсів Туреччини;

3. проаналізувати історико-культурну компонент туристично-рекреаційного потенціалу країни;
4. провести дослідження сучасних туристичних інфраструктурних ресурсів досліджуваного регіону;
5. визначити особливості використання туристичних та рекреаційних ресурсів у національній туристично-рекреаційній політиці Туреччини.

Об'єкт дослідження—туристично-рекреаційні ресурси Туреччини.

Предмет дослідження — вивчення рекреаційних особливостей та розвитку туристичної індустрії.

Апробація результатів роботи та публікації — Основні положення та результати дослідження були представлені у вигляді тез, доповідались на науковій конференції:

- Міжнародна студентська науково-практична конференція «Adorbemperlinguas. До світу через мови» 17-19 березня 2020 року, доповідь на тему: «Туристично-рекреаційні ресурси Туреччини»
- Всеукраїнська науково-практична on-line конференція здобувачі вищої освіти і молодих учених, присвячена Дню науки, 11-15 травня 2020 року, доповідь на тему: «Туристично-рекреаційні ресурси Туреччини», с.350.

Структура роботи — Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків та списку використаних джерел.

Методи дослідження—для написання дипломної роботи використовувалися методи: описовий, порівняльний, аналітичний.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

1.1 Зміст та сутність туристично-рекреаційного оцінювання

Перш за все, необхідно визначитися з поняттям туристично-рекреаційного потенціалу. В тлумачному словнику С.І. Ожегова і Н.Ю. Шведової під потенціалом розуміється ступінь потужності в будь-якому відношенні, сукупність будь-яких засобів, можливостей[10].

В інтерпретації Т.Г. Храмцова потенціал являє собою не тільки і не просто кількість ресурсів, але і закладена в них можливість розвитку системи в заданому напрямку. Можливості повинні бути реалізовані. Як в механіці потенційна енергія переходить в кінетичну, так і в економіці потенціал реалізується в результатах діяльності[15]. Багатогранність поняття «потенціал» пояснюється різноманіттям об'єктів, до яких воно застосовується. Головне, що об'єднує різні потенціали, полягає в тому, що практично всі вони містять певну сукупність можливостей або здібностей в тій сфері, де застосовується те чи інше визначення. Варто відзначити, що в більшості визначень вказується, що вся сукупність наявних можливостей спрямована на досягнення певних цілей. Таким чином, в своєму дослідженні під потенціалом ми буде розуміти сукупність можливостей і здібностей, коштів, ресурсів і резервів для здійснення будь-якої діяльності або досягнення результату.

Під туристичним потенціалом В. Глеван розуміє сукупність можливостей, якими наділяють природносоціальну середу туристичну діяльність [17]. Дж. Криппендорф дає більш широке визначення даної економічної категорії, визначаючи її також як певну можливість, але наділяючи цією можливістю не середу, а територію, створювати кінцевий туристичний продукт (комплекс матеріальних і не матеріальних елементів, щоб забезпечувати задоволення

потреб і вигоду туристам, запропоновану для споживання) і розвивати економічно важливий туризм [18]. На мій погляд, таке трактування найбільш близьке до поняття туристського потенціалу, в якому закладена не тільки можливість здійснювати туристську діяльність на певній території, а й передумови до її здійснення, а також певний досвід, здатний приносити результат, як економічний, так і соціальний.

Поняття рекреації не визначено законодавством, але широко трактується науковим співтовариством. Так, І.В. Бережна[1] зазначає, що оскільки «рекреація» в перекладі з латинської мови означає «відновлення сил», а з французької - «перерва, відпочинок, розвага, зміна темпу життя, не пов'язане з безпосередньо з трудовою діяльністю », то найчастіше цим поняттям позначають як зазначені вище дії, спрямовані на відтворення фізичного, психічного і духовного здоров'я, так і місце, де вони можуть відбуватися. Таким чином, туризм виступає як форма і елемент відпочинку, тоді як під рекреацією розуміється відпочинок, оздоровлення, відновлення фізичних і психологічних сил. Зовсім інший підхід до визначення рекреаційного потенціалу демонструють І.В. Зорін та В.А. Квартальнов, визначаючи його не абстрактною категорією, а певним ставленням між фактичною і граничною можливою чисельністю туристів, здатної прийняти територію виходячи з наявності рекреаційних ресурсів[5]. Т.В. Ніколаєнко визначає рекреаційний потенціал за змістом близьке до поняття туристичного, а саме як сукупність природних, культурних і соціальних передумов для здійснення рекреаційної діяльності на певній території[9].

На мій погляд, подібний підхід до змісту поняття рекреаційного потенціалу, максимально наближеному до суті туристичного, найбільш доцільний, оскільки між туристичними та рекреаційними діяльностями багато спільного: для здійснення діяльності необхідна наявність об'єктивних природних, економічних і екологічних передумов, потрібно тимчасова зміна місця перебування, види діяльності спрямовані на відновлення духовних,

емоційних, фізичних сил людини. Проте, туристичний потенціал дещо ширше за змістом рекреаційного, оскільки включає не тільки оздоровлення та рекреацію, а й інші види відпочинку, не завжди безпосередньо тісно взаємопов'язані з відновленням ресурсів людського організму. Туристичний потенціал підкреслює приналежність різних можливостей території до здійснення туристичної діяльності, рекреаційний ж потенціал передбачає наявність можливостей до відновлення сил людини в процесі відпочинку. Словосполучення «туристично-рекреаційний» є найбільш досконалим тому, що дозволяє об'єднати і рекреаційну діяльність, метою якої є задоволення потреб у відпочинку, і туризм, який включає в себе, крім задоволення потреб у відпочинку, ще й професійно-ділові цілі [11].

Можна виділити два підходи до визначення туристично-рекреаційного потенціалу: ресурсний та природний. Представники ресурсного підходу, зокрема А.В. Дроздов [4] під туристично-рекреаційним потенціалом розуміє сукупність пов'язаних з певним об'єктом (територією) природних і рукотворних об'єктів і явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристичного продукту і здійснення відповідних турів, екскурсій, програм. Н.В. Шабаліна [16] доповнює це визначення, підкреслюючи важливість задоволення потреб рекреантів за допомогою таких ресурсів в туристичної та рекреаційної діяльності. Д.В. Ніколаєнко [9], серед важливих чинників такого потенціалу виділяє існування інтересу до подібних ресурсів не тільки у місцевих жителів, а й осіб, які постійно проживають на іншій території. В.М. Козирєв, в свою чергу виділяє здатність таких ресурсів приносити дохід різним економічним суб'єктам в певний період часу [6]. Представники природного підходу, під туристично-рекреаційним потенціалом розуміють не тільки наявність ресурсів, які можуть бути передумовами формування туристично-рекреаційної місцевості, скільки можливість їх ефективного використання. А.С. Шматків, О.В. Лисікова здатність території прийняти певне (Граничне) кількість туристів (рекреантів), при якій не

відбувається порушення стану природної і екологічної рівноваги називають туристично-рекреаційним потенціалом. Узагальнюючі вище досліджені підходи до визначень туристично-рекреаційного потенціалу [7], вважаю за доцільне дати наступне визначення. Туристично-рекреаційний потенціал - сукупність здібностей і ресурсів, як природних, так і техногенних, які формують туристично-рекреаційний інтерес споживачів і які можуть бути використані/використовуються для забезпечення туристично-рекреаційної діяльності в цілях забезпечення потреб споживачів в рекреації і відпочинку, а також здатні приносити економічну вигоду суб'єктам туристично-рекреаційної діяльності без шкоди для природно-екологічного середовища регіону.

Ресурси, їх розмір, структура, динаміка і баланс джерел формування є важливими факторами туристично-рекреаційного розвитку регіону. Розглянемо більш детально структуру туристично-рекреаційного потенціалу території. На думку І.В. Зоріна [5], туристично-рекреаційний потенціал формується на кордоні наступних окремих підсистем: природи, суспільства і народного господарства і містить в собі компоненти даних підсистем: природні туристські ресурси, туристів, туристичні засоби - матеріально-технічні, енергетичні трудові ресурси, необхідні для обслуговування туристично-рекреаційної системи. На мій погляд, дане визначення досить ємне, тим не менш, не враховує всю палітру взаємозв'язків, що виникають між названими підсистемами і синергетичний ефект, що виникає в такій взаємодії. Дане зауваження враховано у визначенні Н.В. Святохо [14], в якому туристично-рекреаційний потенціал території розглядається у взаємозв'язку і взаємодії чотирьох компонентів: природноресурсного, історико-культурного, економічного і соціального. А.В. Дроздов [4], в свою чергу, виділяє два структурних елементи категорії: природний і культурні ландшафти, а також кошти і умови здійснення туристично-рекреаційної діяльності. Подібне визначення носить більш системний характер, виділяючи окремо природні передумови для здійснення діяльності, а також матеріально-технічні, що, по

суті, відображає природу туристично-рекреаційної діяльності. У ряді робіт [2, 3, 12, 13] розглядається структура рекреаційного потенціалу, враховуються природні, історико-культурні, господарські компоненти.

Розглянемо структуру рекреаційного потенціалу, у якій враховуються природні, історико-культурні, господарські компоненти наявність яких дозволяє дати порівняльну оцінку і визначити перспективи розвитку туристично-рекреаційної діяльності, а також збалансованість ресурсних складових в даному виді діяльності впливає на якість рекреації, її корисність, що можна враховувати при оцінці її конкурентоспроможності.

Проте, зазначені вище підходи носять досить узагальнений характер, не розкривають сутність і не відображають окремі категорії, що формують туристично рекреаційний потенціал. Пропоную наступну структуру туристично-рекреаційного потенціалу, представлену на рис. 1.

Як видно з рис. 1, туристично-рекреаційний потенціал виступає ядром взаємодії безлічі факторів: матеріальних і нематеріальних, що історично склалися і динамічних і т.д. Розглянемо більш детально кожну групу чинників.

Перший блок становлять фактори, що формують об'єктивні передумови здійснення туристично-рекреаційної діяльності на певній території: природно-кліматичні особливості території, екологічну ситуацію, наявність культурно-історичних об'єктів, які можуть бути цікаві туристам і рекреантам. Ця група чинників найменш підвладна втручанню, проте впливати на неї можливо, створюючи умови для збереження природних характеристик, усвідомленої екологічної навантаження, створюючи нові атракції.

Другий блок чинників становлять виключно створені ресурси, які формують можливість здійснення туристично-рекреаційної діяльності, її якість, доступність, економічну доцільність. Інфраструктурна складова включає як наявність об'єктів побутового обслуговування, транспортну доступність,

об'єкти громадського харчування - тобто все те, чим безпосередньо користуються жителі певній території, так і елементи туристичної сфери - турагентства, туроператори, формують доступність вибору і придбання турпакетів, засоби розміщення та ін. Фінансові ресурси характеризують обсяг коштів, доступних для здійснення туристично-рекреаційної діяльності на території, інвестиційні можливості.

Кадрові ресурси включають як управлінські кадри, що володіють навичками та компетенціями для керівництва всіх рівнів управління по формуванню, організації, створення належних умов для функціонування і розвитку туристично-рекреаційної сфери, так і трудові ресурси для втілення намічених планів. Освітні ресурси представляють собою перспективні кадрові ресурси, тобто ті умови і передумови, які існують для того, щоб забезпечити управлінськими кадрами і виконавцями туристично-рекреаційну сферу в майбутньому. Виробничі ресурси представлені виробництвом і забезпеченням продукцією, що користується попитом серед рекреантів і туристів і необхідної для здійснення туристично-рекреаційної діяльності.

Третій блок макроекономічних факторів представляє загальноекономічне становищем і політичну ситуацію. Загальноекономічне положення формує платоспроможний попит, без якого неможливий розвиток і функціонування туристично-рекреаційних територій, політична ситуація впливає на можливість відвідування певної території і безпеку перебування на ній. Незважаючи на виділення трьох блоків, слід зазначити, що всі вони досить умовні, оскільки формують туристично-рекреаційний потенціал лише у взаємодії, відсутність одного з елементів істотно знижує привабливість території та можливість здійснення туристської діяльності.

Таким чином, проведене дослідження туристично-рекреаційного потенціалу свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку суспільства актуальними залишаються питання дослідження структури і зміст туристично-рекреаційного потенціалу, що є запорукою їх ефективного використання та

гармонійного розвитку території. Запропонований підхід до визначення структури туристично-рекреаційного потенціалу заснований на принципах гармонізації його складових і є взаємодоповнюючим, оскільки туристично-рекреаційний потенціал формується виняткового в результаті взаємодії всіх його складових елементів.

1.2 Класифікація туристично-рекреаційного потенціалу

У будь-якій області знань, у всякій науці, галузі господарства поступове накопичення знань, фактів, досвіду, неминуче призводить до формування галузевих і міжгалузевих класифікацій. В основу кожної класифікації лягають досягнення самої галузі, досягнення науки, та більш глибокі складні зв'язки ресурсів, технологій і тенденцій розвитку самого суспільства. В даний час існує досить велика кількість різноманітних класифікацій туристично-рекреаційних ресурсів, які різняться як за генезисом, по способам використання природних і соціально-культурних (історико-культурних) ресурсів, так і по факторів попиту або рівнем урбанізації територій та, нарешті, по видам туристично-рекреаційної діяльності (занять). Інші ж класифікації, навпаки, будуються виходячи з різних характеристик споживачів і показників попиту або як інструменти планування і прогнозування (водний, лісовий, земельний, ООПТ і ін.).

Найбільш часто вживаними класифікаціями є: генетичні, топологічні, за призначенням, по використанню, за місцем розташування. Найбільш універсальні логічні класифікації, безумовно, генетичні, вони будуються на основі причинно-наслідкових зв'язків виникнення і структурою самого об'єкта (ресурсу). Згідно генетичної класифікації, найвищого рівня узагальнення, всі туристично-рекреаційні ресурси поділяються на дві основні групи: природні соціогенні. До природних туристично-рекреаційних ресурсів відносяться всі, природні та природно-антропогенні геосистеми, природні об'єкти, явища і процеси, які володіють внутрішніми і зовнішніми властивостями й

характерними рисами для організації сезонної або цілорічної рекреаційної діяльності. Зі своїми властивостями. До соціогенних туристично-рекреаційних ресурсів (ресурсів, створених людиною) відносяться культурні, архітектурні об'єкти, унікальні технічні споруди, поселення, ремесла, промисли і т.п., а також духовну спадщину людини і сама людина. До більш низького ієрархічного рівня відносяться класифікації туристично-рекреаційних об'єктів і ресурсів по переважному призначенню їх використання, які, наприклад, можуть розділятися на лікувальні, оздоровчі, пізнавальні, спортивні, споживчі та ін. Відповідно до такого призначення використання туристично-рекреаційних ресурсів створюються спеціальні (тематичні) галузеві комплекси.

Наступним прикладом створення класифікації туристично-рекреаційних ресурсів і об'єктів може бути комплексна галузева класифікація, яка відображає ієрархію ресурсів в залежності від особливостей використання. Коли один і той же туристично-рекреаційний об'єкт (ресурс) може використовуватися в різних цілях (заняттях), наприклад, водні об'єкти (озера, моря) можуть використовуватися в оздоровчих, спортивних, пізнавальних видах туризму в залежності від цільових установок. При цьому ясно, що чим більше видів туризму можуть бути реалізовані на даному об'єкті (території) або з використанням конкретного ресурсу, тим більшим туристично-рекреаційним потенціалом він відповідно володіє. Практична значимість, класифікації туристично-рекреаційних ресурсів на два найбільш загальних класа виправдано при вирішенні наступних завдань: планування напрямів розвитку туристично-рекреаційної діяльності на тій чи іншій території, районуванні великих територій або регіонів по переважаючим типам туристично-рекреаційних ресурсів і т.д. При використанні такої загальної класифікації туристично-рекреаційних ресурсів, плануванні або прогнозуванні розвитку індустрії туризму потрібне залучення досить великого числа додаткової інформації або інформації уточнюючого і заглибленого характеру. Надзвичайно корисна така

класифікація, як інструмент районування територій і країн за спеціалізацією туризму.

Широко відому в даний час класифікацію запропонував французький економіст П'єр Дефер. Він припустив, що основні компоненти географічної оболонки планети відображають основні туристично-рекреаційні властивості, які можуть існувати як самостійно, так і у взаємному зв'язку один з одним схематично взаємна зв'язок основних компонент в даній класифікації ілюструється перекриваються сегментами кілець (генетичних типів). Деякі типи територій існують спільно і у взаємному зв'язку, хоча і відносяться до різних генетичним класам: чим більше спільні сегменти, тим великою генетичною різноманітністю володіють дані території, відповідно і більш високим потенціалом.

Вже згадана класифікація туристично-рекреаційних ресурсів складається з наступних чотирьох основних компонент геосфери: - Гідра - природна вода у всіх агрегатних станах (моря, озера, річки, мінеральні термальні джерела, лід, сніг, а також їх поєднання);

- Фітом - природні ресурси, до складу яких входить земля (ліси, гори, скелі, мінерали та гірські породи, вулкани, а також створені людиною парки, сади);

- литому - об'єкти, створені людиною (архітектурні пам'ятники, сучасні об'єкти різного призначення і застосування);

- Антропов - всі види людської діяльності (сама людина, його життя, звичаї, старовинні сучасні види діяльності, промисли, фольклор, музика, костюми, а також різноманітні численні твори людини).

Відповідно до цієї класифікації деякі частини (ділянки, території) геосфери або туристично-рекреаційні об'єкти одного генетичного походження можуть існувати спільно. Межі окремих генетичних типів утворюють так звані перехідні зони (крайові зони), які насправді є особливими природними

територіальними комплексами з тісною взаємодією декількох основних компонент геосфери.

Дотримуючись внутрішньої логіки даної класифікації, наприклад, території, представлені водними об'єктами (гідро) в поєднанні з лісовими масивами (фітом), принципово є більш цінними територіями для туризму рекреації, ніж, наприклад, тільки водні об'єкти або, навпаки, тільки лісові масиви. В даному випадку ми розмірковуємо у чому формально, з точки зору логіки класифікації, не привертаючи додаткову інформацію про туристично-рекреаційних властивості цих конкретних природних об'єктів (водних або лісових), а тим часом вони можуть володіти значною різноманітністю і вельми високими рекреаційними властивостями. Далі, за логікою цієї класифікації, можуть існувати інасправді існують території, на яких тісно переплетені всі генетичні класи об'єктів.

Як впливає з форми представлення класифікації територій, на яких тісно переплітаються всі генетичні типи туристично-рекреаційних ресурсів значно менше на Землі, ніж генетично однорідних, але вони незмірно вище цінуються в туристично-рекреаційній діяльності, володіючи найвищим потенціалом (зі схеми) за рахунок різноманітності комплексу ресурсів. Прикладом можуть служити природні пам'ятники Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, значна частина яких включає в себе всі природні генетичні класи природних компонент геосфери планети. Таким чином, дана класифікація поєднує в собі як генетичну основу, так і дозволяє побачити ієрархію виділених генетичних туристично-рекреаційних ресурсів в залежності від їх різноманітності. Територій та об'єктів, що складаються з одного генетичного комплексу, незмірно більше і, відповідно, їх туристично-рекреаційна цінність нижче (відповідно до класифікації), а територій і комплексів, що володіють всіма чотирма компонентами класифікації, незмірно менше і, відповідно, їх туристично-рекреаційна цінність значно вище. Сучасний рівень розвитку туристично-рекреаційної діяльності знаходить глибокі відмінності в генетично

однорідному класі природного комплексу, природно на більш високих ієрархічних рівнях, завдяки більш широкою і глибокою спеціалізацією видів туризму. Наприклад, гірські країни (масиви) різного походження на планеті досить представлені на багатьох континентах і характеризуються найбільшою різноманітністю форм і розмірів рельєфу, а в даній класифікації представлені одним класом. Насправді будь-який гірський турист, з досвідом, скаже, що практично не можна знайти однакових ділянок і масивів в різних (і навіть одних) гірничих країнах, вони характеризуються нескінченним різноманітністю співвідношень форм і розмірів. Саме це і є основним сутнісною ознакою і неминущим стимулом відвідувати їх завжди і знаходити там завжди щось нове і цікаве. Ті ж слова можна сказати і про інших генетичних класах природних об'єктів, вони також різноманітні на більш високих ієрархічних рівнях, фактично на рівнях сприйняття людини (об'єктний рівень). У сучасній туристично-рекреаційної діяльності спостерігається як комплексний тематичний, так і вузький тематичний підходи.

Перший підхід передбачає, перш за все, використання різних генетичних класів природних ресурсів, що дозволяє організаторам створювати комплексні тури, в яких туристи задовольняють свої туристично-рекреаційні потреби, використовуючи безліч об'єктів різного генетичного походження, що володіють різними властивостями. Другий підхід передбачає формування вузьких тематичних турів за рахунок більш глибокого використання однорідних природних ресурсів. В даний час технічно і технологічно це стає все більше і більше досяжно.

1.3 Методи оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу та ресурсів

В даний час в рекреаційній географії напрацьований значний досвід оперування різними методами наукового дослідження туристично-рекреаційних ресурсів, які умовно можна поділити на теоретичні, засновані на

раціональному пізнанні (поняття, судження, умовивід) і логічні процедури виведення і емпіричні, тобто спираються на чуттєве пізнання дійсності (Відчуття, сприйняття, уявлення) і дані приладів. Всі методи дослідження туристично-рекреаційних ресурсів також диференціюються за рівнем пізнання на загальнонаукові, універсальні для будь-яких наукових досліджень; міждисциплінарні, затребувані комплексом неспоріднених наук і спеціальні, що застосовуються в суміжних науках (наприклад, науками про Землю) (див. табл.1). Як і в традиційній географії, ключовим методом дослідження туристично-рекреаційних ресурсів залишається описовий, що представляє собою систему процедур збору, первинного аналізу і викладу інформації. Його основною перевагою є простота і універсальність використання. Під описом розуміється впорядкована характеристика території, а також теоретичне узагальнення отриманого матеріалу, іншими словами систематизація, пояснення і побудова теорії. Опис являє собою основу для рекреаційних досліджень, так як всі комплексні характеристики ресурсного потенціалу туристичних регіонів представляють нічим іншим, як результат опису, підкріплений оціночними діями[19]. Описи можуть бути комплексні тематичні, наприклад, опис культурно-історичних пам'яток або соціально-економічних умов місцевості.

Іншим найбільш часто використовуваним методом емпіричного дослідження туристично-рекреаційних ресурсів є порівняльний метод. відомому німецькому філософу Фрідріху Ніцше належить знаменита на весь світ фраза: «Все пізнається в порівнянні », яка і розкриває суть даного методу. Складно уявити будь-які географічні дослідження без порівняльної характеристики досліджуваних об'єктів. Компаративістський аналіз - це найстаріший географічний метод, що дозволяє встановити схожість і відмінність територій, процесів і явищ дійсності, їх властивостей і станів. Олександр Гумбольдт в своїй класичній праці «Картини природи» характеризує порівняльний метод подібним чином: «порівнювати між собою відмінні риси

окремих країн і представити в коротких рисах результати цих порівнянь - вдячна, хоча і важке завдання загального землезнавства » [20].

Порівняльний метод використовується і в прикладному туристичному вивченні території, і як базовий (вихідний) при генералізації, класифікації, типології, оцінці якості та прогнозуванні в теоретичних рекреаційних дослідженнях. Для успішного застосування порівняльного методу необхідні уніфікація прийомів спостереження і форм їх фіксації, стандартизація вихідних даних і їх якісна оцінка [21]. Для того щоб порівняльний аналіз був продуктивним, він повинен відповідати таким вимогам: по-перше, порівнюватися повинні лише такі явища, між якими може існувати певна об'єктивна спільність; по-друге, для пізнання об'єктів їх порівняння має здійснюватися за найбільш важливим, суттєвим (в плані конкретної пізнавальної задачі) ознаками; по-третє, порівнювати можна тільки одномасштабних об'єкти або регіони [19]. Для дослідження складноорганізованих просторових структур, доцільно застосовувати історичний (історико-географічний) метод, який використовують там, де предметом дослідження стає історія об'єкта. Історичний метод дозволяє розглянути ретроспективу виникнення, формування і розвитку процесів і подій в хронологічній послідовності з метою виявити внутрішні зовнішні зв'язки, закономірності протиріччя. При цьому важливим є аналіз великої кількості різномірних джерел, що допомагає виявити об'єктивні закономірності становлення того чи іншого процесу або явища.

Картографічний метод має на увазі використання туристами-практиками, вченими і учнями карти як найважливішого і часом єдине джерело інформації про туристично-рекреаційних ресурсах досліджуваного і оцінюваного регіону. Карта в найбільш загальному сенсі це зменшене й узагальнене зображення території — своєрідна модель дійсності [22]. У теоретичному аспекті картографічний метод застосовується в основному для аналізу структури досліджуваних явищ, що в ряді випадків призводило до виявлення географічних

закономірностей, наприклад, визначення туристичних зон і поясів. У прикладних цілях карти - основний спосіб вирішення всього комплексу завдань, що стоять перед туристом в ході планування і здійснення подорожі: розрахунок оптимального маршруту і необхідного часу, вибір засобів пересування, розміщення та ін.

Картографічний метод включає в себе наступні прийоми:

- візуальний аналіз карт для виявлення закономірностей розміщення географічних об'єктів і аналізу факторів територіальної диференціації туристичної діяльності;
- графічний аналіз карт для виявлення просторових закономірностей зміни соціально-економічних явищ і процесів;
- картометричних вимірювання по картах відстаней, площ, висот, щільності явищ, процесів і об'єктів, аналіз і типологія систем розселення;
- статистичний і математичний аналізи карт, який використовується для зіставлення природних і соціально-економічних явищ і виявлення кількісних залежностей і взаємозв'язків соціально-економічних і туристських систем;
- перетворення карт для кращого відображення тих чи інших явищ і процесів дійсності.

Спеціалізовані туристичні карти, базуючись на реальному споживчому попиті, відображають туристичну спеціалізацію території і є одним з інструментів географічного вивчення територіальних рекреаційних систем. Крім того, в даний час туристична картографічна продукція все частіше випускається в вигляді рекламних проспектів і є невід'ємним фактором формування атрактивного туристичного образу території [23].

При дослідженні туристично-рекреаційних ресурсів все частіше стали застосовуватися комплексні аналітико-статистичні прийоми, за допомогою яких можна: давати кількісну характеристику досліджуваних явищ;

проаналізувати природні соціально-економічні фактори диференціації території; виявляти статистичні взаємозв'язку між об'єктами і явищами; вивчати динаміку систем туризму на різних історичних етапах їх розвитку; розробляти узагальнюючі показники функціонування територіальних туристично-рекреаційних систем і основні підходи до їх класифікації та типології; виявляти просторово-тимчасові закономірності; науково обґрунтовувати варіанти розвитку туризму та ін.

Для виявлення і кількісної характеристики різних статистичних закономірностей застосовуються такі методи статистичного аналізу:

- дисперсійний - виявлення впливу одного або декількох факторних ознак на результативну ознаку при невеликому числі спостережень, наприклад, визначення значення окремих факторів на ТРП регіону;

- кореляційний - з'ясування форми і ступеня взаємозв'язку між ознаками досліджуваного об'єкта, наприклад, кількість відвідали іноземних туристів і розвиток туристичної інфраструктури;

- регресійний - визначення ступеня роздільного і спільного впливу чинників

на основну ознаку і кількісної оцінки цього впливу на основі різних критеріїв;

- коваріаційний - включає елементи дисперсійного та регресійного аналізу та використовується для вивчення лінійного зв'язку двох змінних і більш за окремими групами даних і оцінки значущості відмінностей між ними всередині цих груп;

- кластерний - збирає дані, що містять інформацію про вибірку об'єктів, і потім впорядковує об'єкти в порівняно однорідні групи, наприклад, розбиття суб'єктів країни на різні туристські типи регіонів в залежності від їх туристичної спеціалізації, соціально-економічних і природних умов і т. д.

Для обробки зібраного матеріалу найчастіше використовують методи класифікації і типології. Класифікація і типологія - два споріднених поняття [23]. Латинське «Classic» перекладається як «розряд», а грецьке «typos» - як «зразок», «відбиток». Поняття «тип» позначає генералізовані ознаки сукупності територіальних об'єктів. Межі (відмінності) між класифікацією і типологією в значній мірі умовні застосування того чи іншого з них в певних галузях знань і певною мірою залежить від історичних традицій (історичні форми класифікації). У найбільш загальному сенсі під класифікацією розуміється угруповання досліджуваних об'єктів за кількісними показниками, під типологією – угруповання об'єкта за якісними. Класифікація проводиться по одному конкретному ознакою, а типологія - по їх сукупності. Розрізняють два підходи до типологічного вивчення об'єктів. В основі першого підходу лежить узагальнення характерних властивостей і ознак об'єктів і предметів, явищ даного безлічі, в основі другого - детальне вивчення одного або декількох об'єктів, які потім вибираються в якості еталонів по виділеним істотних властивостях. У наукових дослідженнях утвердилися два підходи до класифікації як методу: таксономії і районування. При першому підході класифікація розглядається як встановлення сімейно-видових відносин, в результаті якої отримуємо систему понять послідовно знижується рангу. Таксономія полягає в розподілі території на зіставні, ієрархічно супідрядні територіальні одиниці (таксони), які пов'язані тією чи іншою спільністю властивостей, ознак і завдяки цьому можуть бути віднесені до певної таксономічної групи: туристський пояс, туристична зона, туристичний район, туристичне місце. При другому підході класифікація виступає як поділ безлічі об'єктів на підмножини на підставі їх подібності або відмінності в певному відношенні.

Районування є універсальним методом упорядкування та систематизації територіальних систем, який є одним з основних в рекреаційному дослідженні, так як оцінка туристично-рекреаційних ресурсів найбільш часто проводиться

стосовно окремих туристичним регіонам. Районування як пізнавальна процедура - це особливий випадок класифікації. Воно включає два великі класи: класифікації за подібністю ознак, в результаті яких виділяються однорідні географічні райони та класифікації по зв'язках, тобто вузлове географічне районування.

Отже, в першому «вертикальному» підході класифікація трактується як система понять, у другому «горизонтальному» - як система множин. всі класифікації спираються на чотири основні правила розподілу понять. По-перше, на одному рівні необхідно використовувати один і той же ознака поділу. Друге правило – правило достатності розподілу: сума обсягів виділених видів (класів) повинна дорівнювати обсягом родового поняття, класифікується. Тобто після класифікації (як ділення обсягу поняття) не повинно залишатися нічого «зайвого» або утворюватися прогалини.

Третє правило - непересічність класів: виділені види (класи) повинні виключати один друга, щоб жоден з об'єктів, які класифікуються, не можна було віднести до двох видам. Четверте правило полягає в безперервності поділу. В цьому зв'язку класифікація («вертикальне» поділ) повинна бути безперервною, при поділі не можна обходити логічні ступені. Тому складні класифікації будуються у вигляді дерева. Цей графічний прийом називається деревом логічних можливостей. Він застосовується до якісних класифікацій.

Балансовий метод, який прийшов в географію з економіки, також є однією з різновидів кількісних методів і являє собою сукупність математичних прийомів, що дозволяють досліджувати процеси функціонування і розвитку складних туристичних систем. Цей метод заснований на кількісному зіставленні взаємопов'язаних показників соціально-економічної і туристичної діяльності, перш всього виробництва і споживання. Найбільш часто зустрічаються баланси трудових ресурсів, доходів і витрат населення, туристичний, паливно-енергетичний, міжгалузевий і міжрайонний [19].

Серед інших економічних методів, що застосовуються в географії для оцінки природних ресурсів, були обрані ті, які можуть бути задіяні для оцінки туристично-рекреаційних ресурсів [24]:

- інтегральний підхід (кадастрова оцінка, бальна оцінка, оцінка загальної економічної цінності);
- порівняльний підхід (використання ринкових цін);
- дохідний підхід (капіталізація земельної ренти);
- витратний підхід (визначення витрат на заміщення, відтворення, відтворення і переміщення);
- концепція альтернативної вартості (витрат) або упущеної вигоди;
- моделювання сурогатних ринків.

Підхід до економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів повинен вибиратися в залежності від цілей виробленої оцінки. В якості цільових установок для економічної оцінки туристично-рекреаційного ресурсу можуть бути виділені наступні:

- оцінка цінності ресурсу з метою захисту навколишнього середовища від знищення або деградації ;
- оцінка споживчих властивостей ресурсу внаслідок його використання (Експлуатаційна оцінка);
- оцінка привабливості ресурсу і його естетичних властивостей (естетична оцінка);
- оцінка збитку, нанесеного в результаті втрати або забруднення ресурсу;
- оцінка ресурсів з метою їх обліку та наявності інформації про характеристики і властивості природних об'єктів, їх кількості якості (інформаційно-облікова оцінка).

Переваги економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів полягають в тому, що вона дозволяє використовувати економічний інструментарій в питаннях захисту навколишнього природного середовища від забруднень і тим самим підвищувати збереження туристично-рекреаційного потенціалу навколишнього середовища.

Важливим фактором поповнення даних про туристично-рекреаційних ресурсах території є соціологічні дослідження, які можна визначити як систему логічно послідовних методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, пов'язаних між собою єдиною метою: отримати достовірні дані про досліджуване явище чи процес для їх подальшого використання в практиці соціального управління [25]. Будь-яке соціологічне дослідження має на увазі під собою набір послідовних взаємопов'язаних етапів: підготовку дослідження; збір первинної соціологічної інформації; підготовку зібраної інформації до обробки та її комп'ютерну обробку; аналіз обробленої інформації, підготовку звіту за підсумками дослідження, формулювання висновків і рекомендацій.

На особливу увагу заслуговує метод моделювання. Модель являє собою точну матеріальну копію досліджуваного об'єкта, яка в процесі дослідження заміщає об'єкт-оригінал так, що його безпосереднє вивчення дає нові знання про досліджуваному об'єкті. Таким чином, моделювання являє собою процес побудови, вивчення і застосування моделей. Отже, процес моделювання включає в себе три елементи: суб'єкт (дослідник), об'єкт дослідження і модель, відносини суб'єкта й об'єкта. Математико-географічне моделювання - метод формалізації географічних уявлень на основі створення логіко-математичних моделей, що відображають кількісні відносини реальних географічних об'єктів. Незважаючи на всі переваги методу моделювання, можливості його застосування в рекреаційних дослідженнях поки вельми обмежені, що пояснюється, в першу чергу, динамічністю і невідчутність туристських явищ і процесів, а також складністю моделювання туристичних ресурсів і систем.

Методи системного аналізу отримали широке поширення, що в значній мірі обумовлено впровадженням інноваційних розробок, в тому числі геоінформаційних технологій в рекреаційні дослідження, що забезпечують швидке рішення і аналіз складних математичних задач. Під системним аналізом розуміють сукупність прийомів і методів для вивчення складних систем, що представляють собою сукупність взаємодіючих між собою елементів. взаємодія елементів системи характеризується прямими і зворотними зв'язками. Саме системний аналіз служить основою для інтегральної оцінки туристського потенціалу територій.

Всі перераховані вище методи дослідження в тій чи іншій мірі застосовуються в сучасних наукових роботах по рекреаційній географії. Оперування розвиненим методологічним інструментарієм підходів до наукового пізнання призведе, на наш погляд, до активного використання туристично-рекреаційних ресурсів, залучення їх в господарський оборот і допоможе зняти протиріччя з принципами сталого розвитку економіки, гармонізуючи екологічні та економічні інтереси суспільства.

Туристичні ресурси розглядаються нами як системоутворюючий чинник та базова умова розвитку туристично-рекреаційної сфери у Туреччині та розробки національних програм розвитку даної галузі; основні завданням якої ґрунтується на цільовому і раціональному використанні унікальних природних та історико-культурних туристичних ресурсів країни, які є об'єктами посиленого інтересу відпочиваючих та подорожуючих.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТУРЕЧЧИНИ

2.1 Природні та бальнеологічні ресурси Туреччини

Національні парки та заповідники

Туреччина почала використовувати свої нечисленні природоохоронні зони для туризму порівняно недавно. В силу особливих природно-кліматичних умов, повноцінних заповідників тут трохи, причому в більшості своїй вони є сусідами або збігаються з територією з більш характерними для країни парками культурно-історичними. Найважливіші природні національні парки країни - Олімпос - Бейдаглари, Кепрюлю, Ділек, Каратепе-Арсланташ, Мунзур - Вадісом і Улудаг не тільки охороняють природні комплекси того чи іншого регіону, а й надають широкі можливості для активного відпочинку або знайомства з історичними пам'ятками.

Національний парк **Олімпос - Бейдаглари** охоплює гірську область Тавра між хребтом Бей (Бейдаглари) і Середземним морем приблизно в 40-50 кілометрах на захід від Анталії. Більшу частину парку займає масив гори

Олімпос з його ущелинами і зеленими лісовими масивами, що утворюють три природних пояса - прибережні ліси, гірські хвойні ліси і альпійські луки. Крім того, в межах пара лежать гора Тахтали (Янарташ) з її виходами природного газу, курортні зони Кемера, Бельдібі, Гейнюк, Кириши, Чамьюва і Текірова, кілька островів, частина археологічних ділянок Демре (Миру), Олімпос, Фініку і Фаселіса, а також новий еко-парк і ферма форелі в Текірова. На території заповідника мешкає більше 370 видів вищих рослин, більше 80 видів ссавців, 110 різновидів птахів і 90 - плазунів, в тому числі морська черепаха.

Національний парк **Гереме** (Goreme Milli Parki ve Kapadokyanin Kayalik Volumleri) лежить в 3 км на північний схід від Учхисар (Каппадокія) і являє собою справжній музей під відкритим небом площею близько 300 кв. км. На території парку виявлено безліч скельних монастирських комплексів і печерних поселень, 6 церков, більше двох десятків стародавніх селищ "звичайного" типу і музейний комплекс. Вся територія Гереме разом з прилеглими районами долини Горгундере включена до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.[40]

Національний парк каньйону **Кепрюлю** (Koprulu Kanyon Milli Parki) лежить в 48 км на схід від Анталії, недалеко від стародавнього міста Аспенд. Головними прикрасами цієї великої (понад 500 гектарів) території вважаються красиве ущелині Кепрюлю, римські мости Олук і Богрум, а також руїни колись могутнього стародавнього міста Зелге високо в горах, біля сучасного села мат, або Алтинкая (Zerk, Altinkaya). У кронах тутешніх кипарисів, евкаліптового, фісташковії кедрових дерев живуть понад 100 видів унікальних птахів, в тому числі бурштинова сова - символ Белека. Незважаючи на відносну віддаленість цих місць від основної курортної зони Анталії, в літній період ці красиві місця буквально затоплені туристами. Через парк протікає гірська річка Кепрю, бурхливу течію якої ідеально підходить для рафтингу (прокладена двенадцяткілометрова траса), є альпіністські майданчики і кілька маршрутів для кінного та пішого туризму.

У 20 км на південь від міста Еґридір (Egirdir) і однойменного курортного озера знаходяться відразу дві охоронювані природні зони.

Невеликий природний парк лісу **Каснак** охороняє найбільшу популяцію вулканічного дуба (*quercus volcanicus*) в країні красивий змішаний лісовий масив з чагарниками ялівцю, кедра, диких орхідей і півоній, які дуже мальовничо цвітуть в травні. Також тут мешкає велика пташине співтовариство, зустрічаються три різновиди дятла, більше 15 видів синиць, сорокопуди і повзики. Поблизу розташований настільки ж скромний національний парк **Ковад-Міллі**, що простягнувся по південному березі однойменного озера.[42]

Пташиний заповідник озера **Куш** починається в 18 км на південний схід від приморського міста Бандирма. У 1938 році дельти Коджачая і Карадере, а також болотисті області в північно-східній частині озера оголосили заповідником і з тих пір вони перетворилися в один з важливих проміжних пунктів на шляху міграції перелітних птахів з усієї Європи на південь. Кращим періодом для відвідування парку вважається листопад (після перших осінніх дощів) і з квітня по травень, коли через цю територію пролітає до трьох мільйонів птахів приблизно 239 різновидів. В інший час можна просто поспостерігати за життям цієї цікавої екосистеми, цілком комфортно себе почуває в безпосередній близькості від великих людських поселень. Парк відкритий щодня з 7.00 до 17.30. Є невеликий інформаційний центр з діорамою і виставками (турецькою мовою) і оглядова вежа.

У 20 км на північний захід від Анталії, біля підніжжя гори Дарим (1557 м), розкинувся гірський парк-заказник **Дюзлершами**, охороняє рідкісні види лісових оленів і гірських козлів. Крім того, в цьому регіоні можна побачити курган Гёк, кілька глибоких каньйонів, природний парк Гюллюк з Музеєм флори і фауни, а також безліч печер.

Національний парк **Улудаг** можна вважати найбільш незвичного природоохоронною зоною Туреччини. Розташований всього в двох десятках кілометрів від одного з найбільших міст країни - Бурси, гірський масив Улудаг (2500-2551 м.) Майже суцільно покритий густим хвойним лісом. Природні умови цього місця досить незвичайні - при середньорічній температурі повітря близько + 16 ° С, з листопада по квітень тут лежить сніг, причому в окремі роки випадає до трьох метрів снігу! І при цьому на території парку діє один з найбільших гірськолижних курортів країни, прокладена безліч піших і кінних маршрутів, виділені ділянки для скелелазіння.

Водні ресурси

Туреччина має значні гідроенергетичні ресурси. Єдиним винятком є лише Анатолійське плоскогір'я. Однак використання водних запасів ускладнюють складні кліматичні та геоморфологічні умови, так само як недостатньо високий рівень розвитку національної економіки.

Річки Туреччини мають переважно гірський характер, не судноплавні, але володіють значними запасами гідроенергії. Вони відносяться не тільки до басейнів оточуючих країну морів, а й до басейнів Перської затоки (Євфрат, Тигр) і Каспійського моря (Кура, Аракс).

Найдовші ріки Туреччини - Кизилيرмак (одна тисяча триста п'ятьдесят п'ять км), Євфрат (в межах Туреччини 971 км) з припливом Мурат (722 км), Стамбул (824 км), Великий Мендерес (584 км), Джейхан (560 км), Араке (в межах Туреччини 548 км), Тигр (в межах Туреччини 523 км). Найбільш повноводна і володіє найбільшим гідроенергетичний потенціал річка Туреччини - Євфрат.

Живлення річок, що стікають з Вірменського нагір'я, переважно снігове і, відповідно, під час повені у них весняне; харчування інших річок країни переважно дощове, і під час повені припадає на зиму і частково на весну.

Влітку і на початку осені всі річки сильно міліють, а невеликі часто пересихають зовсім.

У Туреччині досить багато озер, як прісних, так і солоних. Найбільші з них Ван (3713 кв.км) - глибоке гірське солоне озеро, одне з найбільших в Азії; Туз (1500 кв.км) - дуже дрібне гірко-солоне озеро, влітку частково пересихає; гірські прісні озера - Бейшехир (656 кв.км) і Егридир (468 кв.км). На річках Євфрат і Кизилيرмак - великі водосховища.[45]

Моря Туреччини

Туреччину омиває 4 моря: Чорне, Мармурове, Егейське, як частина Середземного і саме Середземне. Моря навколо Туреччини дуже різні, і в туристичному плані теж.

Чорне море

Чорноморське узбережжя Туреччини, яке знаходиться навпроти південного берега Криму - від кордону з Грузією і до Стамбула, мало використовується в туристичних цілях. Тут порівняно холодна вода і швидко росте глибина. Тільки в середині серпня вод прогрівається до +24, але сталість такої температури залежить від вітру і течій.

Далі йде порівняно невелике Мармурове море, яке повністю знаходиться всередині Туреччини та розділяє її територію на європейську та азіатську. Воно починається з протоки Босфор в районі Стамбула, які пов'язують Чорне море з іншим океаном. Тут знаходиться Стамбул - великої місто, який знаходиться в Азії і Європі одночасно. Високі скелясті береги Мармурового моря не зовсім пристосовані для пляжного відпочинку. Крім Стамбула на узбережжі цього моря знаходяться міста Бурса та Ізміт. Закінчується море довгим і вузьким протокою Дарданелли, які пов'язує Мармурове море з Середземним.

На березі Егейського моря починаються морські курорти Туреччини: із заходу на схід - Ізмір, Чемше, Кушадаси, Дідім, Бодрум і Мармаріс. В

Егейському морі вже набагато тепліше, купатися можна з початку травня по перші числа жовтня, пляжі галькові, навіть кам'янисті. Вхід в воду досить крутий. Але за рахунок кам'янистих пляжів вода тут навіть в розпал туристичного сезону прозора і чиста.[48]

Умовна межа між Егейським морем і іншим Середземним проходить між курортами Мармарис і Даламан. На море це відразу видно: води Середземного моря більш спокійні і світлі, Егейського - більш бурхливі і темніше.

Найтепліше море в Туреччині - Середземне. Сезон в ньому триває від середини квітня до кінця жовтня. У серпні вода прогрівається до +30 +32 градусів.

Бальнеологічні курорти

Курорт Кангал

У Туреччині знаходиться безліч бальнеологічних центрів, лікування в яких засновані на застосуванні мінеральних вод. Кожна з них має унікальні біологічно активні сполуки, які благотворно впливають на людський організм.

На півночі країни, поблизу міста Сівас, розташований курорт Кангал, відомий у всьому світі як провідний медичний центр лікування псоріазу. Його мінеральні джерела виникли на місці великого озера, яке зникло в результаті землетрусу. Пристосується до життя в теплій воді змогли лише маленькі рибки, які стали харчуватися омервешіми частинками шкіри прийшли на водопій овець і купалися в джерелі пастухів.

Пастухи помітили, що ця вода сприяє швидкому загоєнню ран на шкірі і справляє позитивний вплив на загальний стан організму. Існує два види рибок: одні з низ ударом відокремлюють частинки шкіри, другі з'їдають їх, обробляючи уражене місце цілющою слиною. Сьогодні рибки допомагають вилікувати безліч шкірних захворювань. Наприклад, для боротьби з псоріазом потрібно протягом трьох тижнів щодня купатися в джерелі не менше 8 годин, а

також приймати 2 літри мінеральної води всередину. Ніяких додаткових процедур не потрібно. Таке лікування дозволяє тривалий результат, ремісія хвороби настає не раніше трьох років або не відбувається взагалі. Крім цього, мінеральна вода багата селеном і цинком, її вживання нормалізує травні процеси, обмін речовин, зміцнює імунітет організму. [51]

Курорт Памуккале

Памуккале - геологічне диво природи, що приваблює не тільки приголомшливою красою білосніжних вапнякових скель, але і цілющими мінеральними джерелами, про властивості яких відомо з давніх часів. Цю воду використовували ще древні греки, про що свідчать знаходяться поблизу руїни міста Хіераполіса. Всього на території курорту налічується 17 джерел з різними хімічними складами, температура води в них коливається в діапазоні 36 - 100 градусів. Деякі з них розташовані на територіях готелів. Тут з успіхом лікують пацієнтів із захворюваннями нирок, опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної і травної системи. Скелі мають природні поглиблення, заповнені термальними водами. Купання в них сприятливо впливає на шкіру, надає розслаблюючу дію і омолоджуючий ефект.

Крім цього курорт знаменитий своїми лікувальними грязями, які використовуються в косметологічних процедурах і програмах по зниженню ваги. Неподалік від Памуккале розташоване містечко Карахана, знамените своїм унікальним джерелом з червоною водою. Вона має температуру 60 градусів і прекрасно знімає сильні болі. Цю воду в основному застосовують при ревматизмі серцево-судинних захворюваннях.

Курорт Болу

Курорт Болу розташований на висоті 750 метрів над рівнем моря біля підніжжя гори Себен в оточенні лісів. Купання в його джерелах приносить людям позбавлення від хвороб вже більше 17 століть. Стародавні візантійські лазні є сусідами з сучасним комфортабельним готелем і чотирма медичними

центрами. Вода великого геотермального джерела відрізняється підвищеною радіоактивністю, багатим вмістом солей сірчаної кислоти, магнію і карбонату кальцію. Вона використовується тільки для пиття і добре допомагає при травних і шкірних хворобах. Малий джерело використовується в основному для купання, в його хімічний склад входить залізо, сульфат кальцію і двоокис вуглецю. Гарячі ванни прекрасно знімають стресові стани, нормалізують кровообіг, допомагають при ревматизмі гінекологічних захворюваннях. Вживання води цього джерела показано при наявності запальних процесів сечовивідних шляхів і нирок.

Поблизу від Болу розташована велика кількість термальних джерел і медичних центрів. Найбільший з них - грязьова лікарня Коджабабас, в якій успішно справляються з ревматизм, шкірні та неврологічні захворюваннями, паралічем. Питна мінеральна вода місцевого джерела застосовується для лікування печінки, жовчного міхура, шлунка. Цей медичний центр користується великою популярністю завдяки відмінному сервісу, комфортних умов проживання і прекрасних результатів лікування. У літню пору навколо нього розбивається наметовий табір і всі бажаючі можуть приймати необхідні процедури.[53]

Курорт Ялова

Неподалік від Стамбула в гірській ущелині знаходиться курорт Ялова, який славиться своїми гарячими джерелами з давніх часів. Температура води становить 57-60 градусів, вона містить хлористий натрій, сульфат кальцію і фториди. У розпорядженні клієнтів два сучасних готелю, басейни і індивідуальні ванни. Сюди звертаються з найрізноманітнішими захворюваннями, в числі яких порушення обміну речовин, ожиріння, алергії, хвороби травної та сечостатевої системи. Чисте гірське повітря і прекрасний ботанічний сад з тисячами унікальних рослин і квітів прекрасно знімають емоційну напругу і важкі стресові стани. Комплекс оздоровчих процедур включає в себе не тільки гарячі ванни, але і сеанси традиційного і підводного

масажу, відвідування турецької лазні сауни, прийом мінеральної води всередину.

Курорт Дальян

Село Дальян - прекрасне місце для пляжного відпочинку і для того, щоб поправити своє здоров'я. Біля неї розташовано декілька термальних джерел, найзнаменитіший з яких - Султаніє на озері Койджегіз. Його вода має високий рівень радіоактивності, а також багата сполуками кальцію і сірки. Гарячі ванни допомагають виліковувати ревматизм, ішіас, люмбаго, гінекологічні шкірні захворювання. У тому місці, де озеро Койджегіз зливається з дельтою Дальяна, утворюються природні брудю, ванни з яких дають омолоджуючий ефект і дозволяють позбутися від зморшок.

Курорт Балчова

В районі Ізміра знаходиться найбільший бальнеологічний курорт Туреччини - Балчова. Два найдавніших джерела б'ють зі швидкістю 28 літрів води в секунду. За допомогою грязьових і термальних ванн можна позбутися від дерматологічних захворювань, порушень травлення і обміну речовин, хронічних запальних процесів. Також ж на цьому курорті проводиться реабілітація після різних травм, переломів і перенесених операцій. Крім процедур з використанням термальних вод і грязей застосовуються електро та фізіотерапія, мікрострумова терапія, різні види масажу і спеціальні комплекси фізичних вправ.

Інші популярні медичні центри:

Округ Бурдур відрізняється різноманітністю термальних джерел і грязелікарень. Курорт Тефнені, на території якого б'є однойменний джерело, спеціалізується на лікуванні захворювань шлунково-кишкового тракту, хвороб верхніх дихальних шляхів, печінки, жовчної міхура і нирок. Також поблизу знаходиться джерело Барутлу, воду якого називають «водою від лихоманки». Лікарня Каяджик відома джерелом з високим вмістом хлориду натрію. Його

вода застосовується при недугах серцево-судинної системи і опорно-рухового апарату.

Ще один древній джерело, відомий з часів Османської царства, називається Хамамозю. Його температура досягає 38-40 градусів. При ньому побудовані сучасні комфортабельні готелі та оздоровчі комплекси. Перебування на цьому курорті допомагає позбавитися від шкірних і гінекологічних захворювань, невралгії, порушень опорно-рухового апарату, проблем з травленням.

2.2 Об'єкти історико-культурної спадщини

Курорти Туреччини, розташовані на берегах Середземного моря, давно стали одними з відвідуваних українськими туристами місць. Цінова доступність, чартерні рейси, комфортабельне розміщення, харчування за системою «все включено», розваги, лікування і головне наявність теплого моря і пляжів привертає щорічно тисячі туристів з нашої північної країни.

Вітчизняні турфірми не поспішають різноманітити відпочинок своїх громадян. Адже півострів Анатолія здавна був мостом між Сходом і Заходом. Протягом тисячоліть тут відбувалося змішання культур, від яких збереглися сотні чудових історичних пам'яток, є серед них і рідкісні. В епоху розвинутої та пізньої бронзи Анатолія мала строкатий етнічний склад населення. У III- II тис. До н. е. тут проживали місцеві племена-хатти і каски, що належали до кавказької культурно-мовної спільності, прийшли індоевропейці хуррити. В кінці II тис. До н. е. Анатолію наповнили жителі островів Егейського моря і Балканської Греції. На початку I тис. До н. е. тут створили свою державу фригійці, потім лідійці, на західному узбережжі міцно влаштувалися греки. Під II ст. до н. е. Анатолію почали завойовувати римляни, в раннє середньовіччя в Візантійську імперію хлинули араби, пізніше прийшли зі сходу тюркські народи.[55]

Сучасна Туреччина має десятками унікальних історичних і ландшафтно-культурних об'єктів, 13 з яких внесено до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Одним з найбільш значних археологічних пам'яток в світі є **Чатал-Хююк** - один з перших селищ міського типу, що датується VIII -

VI тис. До н. е. Об'єкт включено до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в 2012 р Він знаходиться в околицях с. Кючюккой адміністративного району Чумра провінції Конья в Південній Анатолії, приблизно в 40 км від м Конья. У 1958 - 1965 рр. тут проводив розкопки англійський археолог Джеймс Мелларт. В. Внаслідок досліджень він виявив важливі дані про соціально-економічного життя епохи неоліту і енеоліту. З 1993 р дослідженнями в ЧаталХююке керує англійський археолог Єн Ходдер, працює в США.

Поселення Чатал-Хююк займає площу 13 г.і володіє оригінальною архітектурою. будинки мали прямокутне планування і невелике світлове вікно високо під дахом. Вони будувалися з формованого цегли-сирцю і були одноповерхові. Стародавні жителі входили в будинок по дерев'яних сходах через отвір в плоскому даху. Дим від відкритого вогнища виходив через той же отвір в даху або у вікно. Деякі будинки були обладнані спеціальною вентиляційною шахтою. Будинки терасами піднімалися по схилу пагорба, вулиць між ними не було, а повідомлення здійснювалося за допомогою дерев'яних сходів по дахах, які перебували на різній висоті. Як справедливо вважав Дж. Мелларт, велика частина життя мешканців містечка проходила на дахах. Зовнішня частина Чатал-Хююка представляла собою масивну стіну, і потреби в оборонних спорудах не було. всередині будинку в кожній кімнаті виявлено платформи, що служили диванами для сидіння, сну і роботи, «під ними ж ховали мертвих », видаливши попередньо м'які тканини з гігієнічних міркувань.

Чатал-Хююк є також символом переходу від привласнюючого господарства до виробничого. Дж. Мелларт довів, що районом початкового землеробства була не тільки зона Родючого півмісяця (Месопотамія, Левант),

але і Анатолія. Господарство Чатал-Хююка ґрунтувалося на екстенсивному землеробстві (вирощували кілька сортів пшениці, ячмінь і горох), скотарстві (розводили кіз і овець) і полюванні на дикого бика, благородного оленя, дикого осла, кабана і леопарда. Знаряддя праці виготовляли з каменю (обсидіану, діориту, кременю), окремі предмети виплавлялося з мідії свинцю (намиста і ін. дрібні прикраси). Велика кількість обсидіану на поселенні призвело Мелларт до припущення про те, що жителі Чатал-Хююка добували і обробляли обсидіан з найближчих вулканів Кара-Даг і Хасан-Даг і володіли монополією на торгівлю їм із Західною Анатолією, Кіпром та Левантом. Виявлено на поселенні святилища, що відрізняються від житлових будинків багатим оздобленням. Стіни святилища були прикрашені фігурами тварин, стилізованих бичачих голів, а також поліхромними розписами або розфарбованими рельєфами. Знайдено також в цих приміщеннях статуетки людей і тварин. Чатал-Хююк відкритий для відвідування туристів. Є законсервовані розкопки, перетворені в музейний комплекс і знайомлять відвідувачів з внутрішнім пристроєм жител. Створено реконструкції будинків, в які туристи можуть увійти і оглянути вміст приміщень, а також можна відвідати місця розкопок Дж. Мелларт і сучасні. Всі місця відвідувань забезпечені інформацією англійською та турецькою мовами. Краща частина оригінальних артефактів Чатал-Хююка знаходиться в музеї анатолійських цивілізацій в Анкарі, частина предметів зберігається в археологічному музеї м. Конья. Дістатися до Чатал-Хююка можна через Конья. В м. Конья можна зупинитися на екскурсії та ночліг. Місто має тривалу і насичену історію. У XV - XIV ст. до н. е. він входив в склад Хетського царства, пізніше підкорявся фрігійцям, потім лідійцям, персам, Македонянам, римлянам, візантійцям. У 1071 р Конья завоювали сельджуки, і з 1150 по 1300 рр. вона виконувала роль столиці імперії сельджуків, а в 1442 році місто перейшло під гегемонію Османської імперії. У місті з населенням понад 1 млн жителів багато готелів, кафе і ресторанів на будь-який смак і гаманець. [57]

Конья в першу чергу - древній духовний центр країни. Тут знаходяться цікаві пам'ятки: музей Мевляни, вчителі Джелаледдіна Румі, перського поета-суфія, духовного предка дервішів (XIII - XIV ст.), Музей Індже Мінарет - зразок архітектурного мистецтва сельджуків, гробниця імечеть Шемсі Тебрізі (XVI ст.), мечеть Султан Селім-зразок класичного османського зодчества (XVI ст.), археологічний і етнографічний музеї, Каратайской музей фарфору та кераміки, а також багато інших мечеті музеї. Туристичний бізнес в Туреччині добре розвинений, інашим турфірмам легко зв'язатися з турецькими колегами. Можна не просто замовити екскурсію з Анталії до Коньї і Чатал-Хююк, а пропонувати подорож по ще невідомим українськими туристам місцях. Наприклад, по декількох об'єктах зі списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Туреччині. Почати подорож необхідно з **історичної частини м. Стамбула**(V ст. до н. е. - XIX ст.), яка включена в список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в 1985 р. Шедеврами Стамбула є древній іподрум Костянтина, храм Святої Софії VI ст., Водойма «Еребатан» або Цистерна базиліка, споруджена візантійцями в 532 році як водосховища і діяла до XVI ст., Мечеть Ахмедіе або Блакитна мечеть (XVII ст.), палац Топкапи - резиденція османських султанів XV - XIX ст. і багато інших пам'яток історії та культури. Як археолог можу відзначити, що в Стамбулі знаходиться один з кращих археологічних музеїв в світі, що містить не тільки археологічні колекції стародавніх цивілізацій і держав, що сформувалися на території Анатолії, але і їх сусідів.

Після цього маршрут повинен проходити по Кападокії на північний схід в сторону Богазкея. Туристи отримають справжню насолоду, побувавши в **Національному парку Гереме і на скелях Кападокії**, які включені в список об'єктів Всесвітньої спадщини в 1985 р.

Кападокія - місцевість в центрі на сході Анатолії - отримала свою назву в епоху античності перекладається як «країна прекрасних коней». Її територія характеризується дивним ландшафтом вулканічного походження, підземними містами I - VII ст., створеними ранніми християнами і численними

християнськими печерними церквами та монастирями, що ведуть свою історію з I в. до XII в. Кападокія придбала свій ландшафт завдяки тривалій роботі природи. 2 млн років тому між горами Мелендіз і Хасан діяв вулкан Ерджієс, лава якого покрила долину площею близько 20 тис. кв. км. Після того як вулкан потух, цей район протягом сотень років піддавався ерозивному впливу води та вітру. завдяки різко континентального клімату Кападокії з раптовими і значними перепадами температури в гірських породах утворювалися тріщини. З плином часу з вулканічної породи формувалися окремі пагорби. Саме таким чином природою були створені знамениті «кам'яні стовпи» перібаджалари (тур. Peri bacaları, «каміни фей») - останці у вигляді кам'яних грибів і кам'яних стовпів химерних форм і обрисів. Цей вид утворень вважається властивим виключно Кападокії. Ховалися від нападів арабів в одній з долин християни дали цьому місцю назву «Гермі», що означало «нехай ніхто не бачить ». З VI ст. по IX ст. Гереме було одним з найбільших християнських центрів і в його околицях налічувалося понад 400 церков.

Після зупинки в Кападокії можна здійснити переїзд в Хаттусу поблизу суч. Богазкея. **Хаттуса** - столицю Хеттської держави (II тис. до н. е.) - включена в список пам'яток Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в 1986 р Місто виникло в III тис. до н. е. На ранніх етапах представляв собою класичний місто-державу, на чолі якого стояв цар. У XVII ст. до н. е. хеттський цар Хаттусилі I зробив Хаттусу столицею свого царства. При одному з найбільш сильних хеттських правителів Суппілуліума I (XIV в. до н. е.) в Хаттусилі були зведені фортифікаційні споруди, а саме місто перетворилося на столицю потужної військової держави. Однак через два століття, близько 1200 р. н. е. Хаттуса була зруйнована вщент, ймовірно, балканськими племенами мушки або Муска («народи моря»). Розкопки древньої Хаттуси, проведені в 1906 -1907 рр. німецьким археологом Винклером і вченим з Туреччини Макріді-беєм, надали в розпорядження істориків найбільший на Стародавньому Сході архів клинописних документів на акадській і хеттській мовах (так званий

Богазкейській архів). При розкопках Хаттуси виявлені 5 храмів, подібних між собою по плануванню: вони складаються з безлічі дрібних приміщень, що групуються навколо брукованого двору.[58]

Сьогодні руїни Хаттуси законсервовані і перетворені в музеєфікувати комплекс, вони вказують, що місто XIV - XIII ст. до н. е. перетворився на величезний мегаполіс. На території комплексу крім цокольних поверхів п'яти храмів збереглися оборонні стіни протяжністю 6 км і висотою 8 м, атакож 7 царських воріт, прикрашених кам'яними рельєфами. Особливо знаменитими так звані «левові» ворота. Деякі зі стін храму Хаттуси поцятковані піктографічними знаками. розглядаючи кам'яні рельєфи, можна виявити, що двоголовий орел був популярним мотивом в мистецтві геральдиці хеттів. На території музею створені реконструкції кріпосної стіни з вежами. На північний схід від Хаттуси знаходиться Язилике (списана скеля) - хетське скельне святилище XIV - XIII ст. до н. е. На початку XIII в. до н. е. при Хаттусилісі III тут був побудований цілий храмовий комплекс, схожий на храми столиці. Однак приваблюють не храмові будівлі святилища, а рельєфи, висічені на стінах двох скельних галерей. на рельєфах представлені боги і богині офіційного пантеону.

Остаточний вигляд святилища набуло в кінці XIII в. до н. е. за царя Тутхаліяса IV. В першій галереї зображені двіпроцесії: зліва - чоловічих божеств, праворуч - жіночих. Вони як би рухаються назустріч один одному. Ліву групу очолює бог грози Тешуб, а праву - його дружина Хебат.

У бічній галереї святилища рельєфно зображений величезний меч, висотою більше трьох метрів. У науковій літературі він отримав назву «Бог-Меч». Його рукоять має вигляд чотирьох припали левів, попарно розташованих на на вершині рукояті. Два леви розташовані на рукояті вертикально і спрямовані в бік вістря меча. На вершині розташовані протами двох левів, що дивляться в протилежні сторони. Рельєф меча вінчає людська голова.

Крім зображення Бога-Меча на цій же стіні висічені дві фігури менших розмірів. Більша - імовірно бог Шаррума - зверху обіймає маленьку фігуру - царя Тудхаліаса. На протилежній стіні представлена процесія з 12 воїнів-богів на зразок тих, що зображені на стіні зовнішнього приміщення. Вони йдуть стрімко і грізно, піднявши серпоподібні мечі.

До сих пір дослідники сперечаються як про значення рельєфів Язилика в хетської релігії, так і про семантику Бога-Меча. К. Біттел, який виробляв тут розкопки, зазначив, що тутешні храмові споруди використовувалися в рідкісних випадках, швидше за все під час щорічного святкування. Це було велике свято на початку нового року, яке тривало більше місяця. На ньому вихваляли всіх богів, а закінчувалося воно «священним одруженням». Дж. Г. Маккуїн вважав, що таке пояснення може бути застосовано до першого, великому приміщенню, але призначення другого явно було іншим. При розгадці призначення бічної галереї слід, на його думку, обов'язково враховувати особливий характер цього внутрішнього «вівтаря» і символ його - величезний меч, встромлений в скелю.

В Анкарі в першу чергу необхідно відвідати музей анатолійських цивілізацій, який за цінністю і кількістю археологічних предметів наближається до Британського музею. У ньому зосереджені не тільки артефакти тих народів, які були вже перераховані вище, але і ассирійців, які мали свої торгові факторії на території Анатолії в XX - XVIII ст. до н. е., жителів царства Урарту, розташованого на Вірменському нагір'я, велика частина території якого увійшла до складу сучасної Туреччини і багатьох інших сусідніх народів, що перебувають у сфері інтересів древніх і середньовічних держав Анатолії. [59]

В Анкарі туристам завжди пропонується побувати в мавзолеї Мустафи Кемаля Ататюрка, засновника і першого лідера Республіканської народної партії, оголосив незалежність Туреччини і перетворив її за допомогою реформ в сучасну світську національну державу. В Анкарі збереглися фортеця, римські

лазні, є можливості відвідати музей етнографії та музей національних зборів Туреччини, мечеті.

Чанаккале (давню Трою), включену до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в 1998 р. Далі маршрут на автобусі або автомобілі можна прокласти через Ізмір(Стародавня Смирна), Ефес, Гюллюбахче (стародавня Приена), Мілет - головні торгові центри давнини, Наприкінці XII в. до н. е. заселені греками-іонійцями, потім через античні міста: Дідім, Памуккале відправитися в Бодрум (стародавній Галікарнас). Кінцевим пунктів може бути Бодрум (стародавній Галікарнас), в якому народився батько історії Геродот, а також перебував Мавзолей - надгробний пам'ятник карийського правителя Мавсола, одне з «семи чудес» світла в стародавньому світі.

Пам'ятка Туреччини – Сафранболу

17 грудня 1994 ринковий район міста Сафранболу був занесений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО завдяки чудовим зразкам класичної османської архітектури, які також зустрічаються в Чанкая (Анкара), Одунпазари (Ескішехір) і багатьох інших районах Туреччини.

У 90 кілометрах на південь від Чорного моря знаходиться місто-музей Сафранболу. Це місто побачив свій розквіт в 13 столітті, коли став головною зупинкою торгового шляху Османської імперії. Багато з прекрасних споруд, побудованих протягом наступних століть, добре збереглися і донині: мечеті, лазні, історичні готелі і релігійні навчальні заклади. Місто також широко відомий завдяки вирощуванню шафрану - звідси і його назва Сафранболу. Виробництво спецій в невеликих масштабах триває і сьогодні. Сучасний Сафранболу славиться своїм гостинності і багатою спадщиною ремісників.

Стародавнє місто Ефес в західній Туреччині був внесений до списку Всесвітньої спадщини Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).

Ефес - ще одне місце в Туреччині, чия історія писалася не одне тисячоліття. Будучи столицею стародавнього царства Арцава, Ефес вже в 1500 році до н.е. потрапив в грецьку залежність. Більшість зі збережених сьогодні будівель і артефактів Ефеса відносяться до римського періоду, який розпочався в 129 році до нашої ери. Ефес і в давнину мав статус легендарного міста. Він був одним з 12 міст Іонійського союзу в Стародавній Греції. В Ефесі знаходився храм Артеміди - одне з Семи чудес Стародавнього Світу. Ефес також деякий час служив будинком для апостолів Павла і Іоанна. Також він став останнім притулком Марії, матері Ісуса Христа. Сьогодні основні визначні пам'ятки Ефеса - бібліотека Цельса, великий амфітеатр, Базилика або церква Святого Іоанна і розташований неподалік Археологічний музей Ефеса.

Велика мечеть і лікарня в Дивриги

Пам'ятка Туреччини - мечеть Дивриги

На сході центральній частині Туреччини знаходиться місто Дивриги. Він був одним з перших міст, обложених в період ранніх турецьких завоювань в Анатолії. Велика мечеть в Дивриги була побудована в 1228 році. Її архітектура вражає своїми склепінчастими стелями і вишуканою різьбою по каменю на воротах і колонах. Прилегла до мечеті лікарня має настільки ж незвичайну архітектуру. Гірський рельєф регіону створює відчуття повної віддаленості від цивілізації. Найближчий до Дивриги великий населений пункт - місто Сівас. Комплекс Улу-джамі (Дивриги) також є частиною Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Пергам і його багатогранний культурний ландшафт

На території Туреччини розташовано чимало об'єктів Всесвітньої спадщини, пов'язаних з греко-римської історією. Але на їх фоні помітно

виділяється Пергам. У давнину містом правили і греки, і перси. Найвищий розквіт Пергама припав на епоху еллінізму. У ті часи він був столицею Пергамського царства під правлінням грецької династії Атталідів. Місто було відоме в античному світі як найбільший культурний і економічний центр. Акрополь Пергама поступався за величиною і красою лише Афінам. А зібрана в місті бібліотека була другою за величиною після Олександрійської. Храми, театри, бібліотека та інші споруди Пергама включені в список об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в 2014 році. Руїни Пергама розташовані недалеко від турецького міста Бергама поблизу Егейського узбережжя.

Фортеця Діярбакир і сади Хевсель

Сади були включені до попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в 2013 році; вони стали об'єктом Всесвітньої спадщини в 2015 році разом з фортецею Діярбакир.

У місті Діярбакир на південному сході Туреччини переплітаються давнина і сучасність. Розташувались на березі річки Верхній Тигр, сучасний Діярбакир охоплює велику територію старого міста і фортеці зі збереженими стінами і сторожовими вежами, руїнами і прекрасними видами на басейн річки. Сади Хевселя утворюють зелений коридор, який з'єднує місто з річкою Тигр. Стратегічне розташування Діярбакира між річками Тигр і Євфрат робить його частиною «Родючого півмісяця», регіону, який історики вважають «колискою цивілізації».

Історичне місто Ані

Один з нових об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Туреччині - руїни середньовічного міста Ані. Ця пам'ятка знаходиться недалеко від міста Карс на сході Туреччини. Історія поселення в цьому місці бере свій початок, можливо, ще до 500 р до н.е. Однак місто стало широко відомим лише близько 900 г. н.е. Через цей регіон проходив торговий маршрут Великого Шовкового шляху. Все, що залишилося сьогодні від Ані - це руїни, але вони мають

важливе значення. Тут ви побачите приклади архітектурних стилів, які пізніше стали відомі в Європі як готика. Особливо слід відзначити, що добре зберігся собор Ані. Він був побудований тим же архітектором, що працював над ремонтом купола собору Айя Софія в Стамбулі в 10 столітті н.е.

Поселення епохи неоліту Чаталхеюк також внесено до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Туреччині

Більше 5000 років тому люди в цій частині світу почали робити те, що ніколи не робилося раніше. Вони почали вести осіле життя. Припинення кочового способу життя привело до зародження сільського господарства. Це послужило основою для будівництва сіл, міст, і в кінцевому підсумку призвело до утворення цивілізацій. Чаталхеюк (Чатал-Хююк) є одним з найбільш ранніх з подібних міст. Розташований неподалік від міста Конья на півдні Туреччини, він складався головним чином з житлових приміщень. За оцінками археологів, населення досягало 10000 чоловік. Це безпрецедентний мегаполіс за мірками того часу.

Руїни Афродісія - пам'ятка Туреччини

На південному заході Туреччини знаходиться ще одна визначна пам'ятка, яка включена в список об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в 2017 році. Руїни античного міста Афродісія знаходяться в 166 км від курортного міста Кушадаси, недалеко від села Гейр. Афродісія була спочатку центром культу месопотамської богині Іштар, а потім - Афродіти. Храм, присвячений богині любові Афродіті, був побудований тут приблизно в III столітті до н.е. А через сторіччя навколо святилища виріс і саме місто. Слава і популярність прийшли до Афродісія завдяки мармуровим кар'єрів і мистецтва його скульпторів. У римський період місто було культурним центром провінції Азія, який відвідав Юлій Цезар. Сьогодні пам'ятки Афродісія - це руїни храму Афродіти, великі терми Адріана, стадіон, що вміщує близько 30 тисяч глядачів і театр, який вважається одним з найбільш добре збережених пам'яток античної архітектури.

Гебеклі-Тепе - пам'ятка ЮНЕСКО в Туреччині

У верхів'ях річки Євфрат, на південному сході Туреччини, серед безлічі пагорбів загубився невелике місто Шанлиурфа. У 18 кілометрах від нього було зроблено одне із значущих археологічних відкриттів нашого часу. Курган Гебеклі-Тепе тисячоліттями приховував те, що сьогодні археологи вважають найдавнішою культовою спорудою людства. Цей храмовий комплекс старше Великих пірамід в Єгипті і являє собою складні монументальні будови. Святилище використовувалося мисливцями і збирачами Верхньої Месопотамії під час ритуалів, які одягали, ймовірно, похоронний характер. Уздовж стін і по центру цих древніх мегалітичних споруд височать кам'яні колони Т-подібної форми. На цих стовпах добре збереглися піктограми і рельєфні зображення тварин. Це найновіший об'єкт Світової спадщини на території Туреччини. Гебеклі-Тепе був доданий в список ЮНЕСКО в 2018 році.

2.3 Інфраструктурні туристичні ресурси

При розгляді інфраструктури з точки зору її функції в забезпеченні розвитку туризму особливої уваги приділяють три ключових аспекта в області туристичної інфраструктури: дорожньо-транспортна інфраструктура, інфраструктура розміщення (готелі, мотелі і т.д.), харчування та ресторанний бізнес Турції.

Транспортна інфраструктура. 1) Авіатранспорт, турецькі авіакомпанії Turk Hava Yolları і Turk Hava Tasimacılığı виконують рейси всередині країни. Флагманська авіакомпанія країни - Turkish Airlines. Зарубіжні авіарейси виконує компанія SunExpress. В країні багато аеропортів. Найбільші аеропорти: імені Ататюрка і імені Сабіхі Гекчен (Стамбул), Есенбога (Анкара).

2) Автотранспорт. Дороги в південно-західній Туреччині і в туристичних центрах відрізняються високою якістю. Основні види пасажирського автотранспорту в Туреччині – це автобуси і маршрутні таксі. Автобусна мережа

в Туреччині добре розвинута, автобуси комфортабельні, а вартість проїзду відносно невисока. Однак користуватись маршрутними автобусами для іноземців, можливо проблематично, зважаючи на те що маршрутні надписи написані на турецькій мові. Між міськими автобусними перевезенням в Туреччині займаються приватні компанії.

3) Залізничний транспорт

Турецькі державні залізничні дороги забезпечують перевезення пасажирів по всій країні. Використовують європейські колії. Перша залізнична лінія в країні була побудована в 1856 році. Сьогодні протяжність залізничної мережі складає 8671 км (у 1990 році - 8430 км).

4) Морской транспорт

У Туреччині є декілька морських портів: Стамбул, Ізмір, Зонгулдак, Самсун, Трабзон, Аланія, Бодрум, Фетіхе, Мармарис, Кемер, Кушадаси. Що стосується туризму, можна сказати про те, що ці порти активно приймають круїзні лайнери. Найбільш інтенсивне судноплавство здійснюється в басейні Мраморного моря. Так склалось історично оскільки узбережжя Мраморного моря відрізняється високою густотою населення, дяловою активністю і зручністю місцевих, природних і штучних гаваней. В цілому в турецькій транспортній інфраструктурі можна виділити наступні особливості: 1) країні мала доля з / д транспорту в загальному через складний рельєф місцевості.

2) В наслідок попереднього пункту, переважна частка внутрішніх перевезень здійснюється за кошти автомобільного транспорту.

3) Наявність хорошого розвитку автодорожних мереж високої якості

4) Переважна частина міжнародних пасажирських перевезень здійснюється за допомогою авіа транспорту.

У Туреччині є курорти на любий смак, і це одна з складових її популярності. Система розміщення країни представлена чисельними

готельними ланцюгами і окремими готелями. Готелі вельми різноманітні. У країні представленні всілякі варіації готельних номерів, що надають туристу велику свободу вибору. Ціна на послуги Готелю залежить від зірок Готелю, типу номера, системи харчування та інших додаткових послуг.

В останні роки Туреччина прийняла значні заслуги з розвитку своєї готельної мережі - з початку ХХІ ст. її номерної фонд практично влаштувався. Турецькі готелі чітко класифікуються по "зірковій системі" від одної до п'яти зірок. Мотелі і вілли діляться на два класа - перший (1 sınıf) і другий (2 sınıf).

П'ять кращих готелів Туреччини по рейтингу британського видання Independent:

Готель Villa Mahal, Калкан. Це яскравий каскадний Готель з білого камня в Анталії. Готель Villa Mahal - це хороше місце відпочинку після запальної вечірки в Стамбулі. Живописні окрестності контрастують з простотою дизайну. Стіни білі, мебель строга, зате вікна великі, так як главно - вид на море. На території Villa Mahal розположена тераса і бескрайній басейн.

Готель Yunak Evleri, Каппадокія. Yunak Evleri знаходиться в вулканічному ландшафті і уявляє собою лабіринт з 27 номерів, зовнішній вигляд котрих скопійований з V ст. н.е.

Готель Hillside Su, Анталія. Зовнішній вигляд готелю виконаний в футуристичному дусі, і багато дїзайнерів називають Hillside Su найстильнішим готелем в Туреччині. 294 номери розташовані в різнокольорових блоках. На території готелю є турецькі бані і приватний пляж.

Готель Bentley Hotel, Стамбул. Строгий дизайн Bentley Hotel уявляє собою антипод яскравому і шумному стамбульському базару, росташованому неподалік. Основні коляри дизайну: кофейний, бежевий.

Готель Ev, Бодрум. Готель Ev спроектований турецьким архітектором Ереном Талу. Він намагався стерти грань між домом і готелем і втілити в життя

мрію про приватне життя в межах багатолюдного інтернаціонального готелю. У Ev всього 48 номерів, і всі вони наповнені теплом і світлом. В кожному номері є кухня як згадка про дім. І на такій маленькій території в готелі розташовано вісім басейнів.

Харчування та ресторанний бізнес. Харчування є однією з важливих потреб людини. Звичайно, що під час відпочинку, туристичної подорожі, виникають специфічні вимоги щодо організації харчування. Можливості їх задоволення, з одного боку, ґрунтуються на організації харчування протягом подорожі в транспортних засобах. З іншого, - організацією туристськими комплексами послуг повного (full board), тобто три- (іноді навіть чотири-) разового харчування протягом доби, або часткового пансіону (half board), тобто сніданок та обід або вечеря. В останньому випадку мандрівники можуть скористатися послугами закладів харчування (ресторанів, барів, закусочних тощо), які пропонує місцева інфраструктура.

Згідно проведеного нами дослідження природних туристично-рекреаційних ресурсів, можна зробити висновок, що за комплексною оцінкою характеризуються як такі, що мають високий потенціал та належить до природно-ресурснонадлишкового та природно-ресурснозбалансованого компонентів, з наступними рекреаційними домінантами: лікувально-оздоровчо-туристичною, культурно-історичною, оздоровчо-туристичною, екологічною. На основі аналізу наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених можна зауважити, що для повноти визначення туристично-рекреаційного потенціалу Туреччини базові ресурсні складові необхідно доповнити інфраструктурними елементами (заклади розміщення, харчування, надання послуг). Як специфічну рису туристичної інфраструктури країни можна визначити високий рівень стандартів та задоволення потреб рекреантів і туристів, що обумовлене реалізацією національних програм розвитку туризму у державі, зокрема щодо належної організації та забезпечення функціонування та взаємодії суб'єктів туристичної галузі, а також регулювання фінансово-інформаційних потоків.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ

3.1 Сучасні тенденції розвитку туризму в країні

В основі розвитку туризму в межах Туреччини покладено програмно-

цільовий метод, який полягає в плануванні основних напрямків діяльності в галузі туризму та орієнтації при їх реалізації на досягнення заздалегідь поставлених цілей. Створення державних стратегій і програм розвитку туризму в країнах і конкретних регіонах сприяє виникненню нових «Полюсів зростання» в периферійних і напівпериферійних районах, а також дозволяє розширити вплив уже існуючих туристичних центрів за допомогою диференціації туристичних послуг і залучення нових ресурсів і вести більш продуману політику просування національного (регіонального) туристичного продукту. Застосування даного методу щодо туристської системи Туреччини проявляється в прийнятті Стратегії розвитку туризму до 2023 року на національному рівні, а також загальних соціально-економічних планів регіонального розвитку. Досить докладні територіальні плани розвитку приймаються на рівні 26 субрегіонів країни (NUTS-2) [35] відповідними агентствами розвитку, підвідомчими Міністерству розвитку Туреччини, проте питань туристичного сектора економіки в них присвячені невеликі розділи - в основному, їх розгляд зводиться до зонування територій під розвиток певних видів туризму. Тому відправною точкою для розуміння перспектив подальшої еволюції територіальної організації внутрішнього і в'їзного туризму в Туреччині є саме національна Стратегія розвитку туризму, структура яка представлена на Рис. 2. Всі підстратегії спрямовані на вирішення двох найбільш важливих стратегічних цілей: потрапляння Туреччини в список п'яти країн світу з найбільшим числом в'їзних туристичних прибуттів і з найбільшим обсягом туристичних надходжень до 2023 р. Незважаючи на ряд переваг, а саме: комплексність, виділення конкретних «Опорних» напрямків розвитку в'їзного та внутрішнього туризму і їх взаємопов'язаність, визначення пріоритетних регіонів і центрів розвитку різних видів туризму, включення в плани туристського освоєння всієї території країни і ін.,

- даний програмний документ відрізняється спільністю і поверхневим розглядом деяких питань, при деталізації яких слід ґрунтуватися на теоретичних

розробках в рекреаційній географії та географії туризму. Важливість представленої інституційної основи реалізації Стратегії розвитку туризму в межах Туреччини обумовлена прямим впливом на забезпечення ефективності інших підстратегій, однак, слід також розробити механізми управління і форми взаємодії державного і приватного секторів в таких територіальних утворень, як туристичні кластери і туристично-рекреаційні зони [26]. Варто відзначити тісний зв'язок організаційної підстратегії з інвестиційної, спрямованої на залучення фінансування іноземними інвесторами об'єктів туристичної індустрії в регіонах країни.

З метою доповнення інвестиційної підстратегії представляється доцільним використання центрально-периферійної концепції для визначення привабливих для фінансування регіонів розвитку туризму на території Туреччини. Зокрема, пропонується створення диференційованої з точки зору запропонованих пільг інвестиційної карти туристичного простору Туреччини з виділенням:

- вже сформованими туристичними кластерами, основних вузлів і центрів локалізації того чи іншого виду туризму на національному рівні для безризикового інвестування,

- перспективних регіонів і потенційних точок зростання, що відносяться, в основному, до напівпериферією структури туризму в межах країни, з наданням більш лояльних інвестиційних пільг і стимулів, в тому числі, за допомогою створення ГРЗ.

Розробка подібних карт на рівні 26 субрегіонів Туреччини в рамках середньострокових планів розвитку вигідна як потенційним інвесторам, так і органам влади і господарюючих суб'єктів, що організують туристичну діяльність в регіонах країни. На інвестиційну привабливість туристичного простору також впливає сформований імідж території. Брендінг туристичних дестинацій Туреччини на національному, регіональному та локальному рівнях і їх просування на міжнародному і внутрішньому туристичному ринку послуг в

рамках маркетингової підстратегії має ключове значення і для підвищення конкурентоспроможності туристичної системи країни.

В контексті маркетингової підстратегії має сенс звернутися до пов'язаної з концепцією життєвого циклу туристичної дестинації Р. Батлера моделі туристичної поведінки С. Плог, що виділив в залежності від цілей і виду відпочинку, вимог до комфорту, ступеня взаємодії з місцевим населенням і інших ознак психологічного типу туристів [27]. У рамки даної підстратегії укладається і концепція циклічності туристичного простору, що включає п'ять стадій залежно від ступеня освоєння туристами [28, с. 232]. Дані концепції, а також гіпотеза автора про співвідношення місця провінцій Туреччини в центропериферичній структурі туризму зі стадією їх життєвого циклу по Батлеру, можуть бути покладені в основі маркетингового плану просування регіонального туристичного продукту та розробки туристичного бренду провінцій.

В період з 2008 по 2018 року кількість приїжджих іноземних туристів в Республіку майже в три рази перевищувало обсяг внутрішніх туристичних прибуттів, однак, з урахуванням поточної кризи в національній туристичній системі, особливо зростає актуальність підтримки з боку держави внутрішнього туризму. У підстратегії розвитку внутрішнього туризму пропонуються такі механізми, як підтримка турагентств, які займаються внутрішнім туризмом, просування турпродуктів за прийнятними для турецьких громадян цінами на внутрішньому ринку, розвиток соціального і молодіжного туризму. Аналіз змін кількості прибуттів в'їзних і внутрішніх туристів в Туреччину за останні 10 років дозволяє виявити ряд причин для вжиття заходів щодо стимулювання внутрішнього туристичного потоку: відставання від обсягів в'їзних туристичних прибуттів по абсолютній кількості і за показниками приросту протягом багатьох років, зростаючий ринок, про що говорять високі показники природного приросту населення країни, відносна стабільність внутрішнього туристичного потоку в порівнянні з в'їзним (коливання показників приросту за останнє

десятиліття складають 10,7% і 47,8% відповідно), велика стійкість до міжнародних і національних криз в сфері туризму.

У зв'язку з вищесказаним підстратегія представляється, з одного боку, інструментом стримування негативних наслідків спаду в'їзного туристичного потоку в країну, а з іншого, можливим стимулом для подальшої еволюції територіальної структури туризму в межах Туреччини. Базовим для стратегічного планування туризму є питання розвитку транспорту і поліпшення загальної інфраструктури. Основна ідея, навколо якої побудована підстратегія, - завершення Середземноморським-Егейського проекту поуправління берегової туристичною інфраструктурою, що охоплює головний пояс в'їзного та внутрішнього туризму в Туреччині. У числі першорядних завдань, що вимагають рішення, також виділені: оптимізація транспортної мережі в найбільш завантажених туристичних регіонах країни, реконструкція портів в головних центрах круїзного туризму (Стамбул, Анталія, Ізмір) і будівництво нових у провінціях з великим туристично-рекреаційним потенціалом, забезпечення доступності авіасполучення на регіональному та місцевому рівнях, створення міжрегіональної швидкісної залізничної мережі транспортна мережа разом з найважливішими туристичними вузлами і маршрутами, що проходять через основні магістралі, формують опорний туристичний каркас територіальної структури туризму в межах країни, в зв'язку з чим для подальшого розширення туристичного простору в Туреччині необхідне налагодження повітряного, наземного і морського сполучення в напівпериферійних і периферійних провінціях країни, об'єднуючи елементи центрально-периферійної структури туризму між собою. Посилення зв'язків між територіями з різним ступенем зрілості туристичних систем сприяє їх більш тісній взаємодії та обміну досвідом в питаннях організації туристичної діяльності, розробок турпродуктів і реалізації туристичних послуг, а також співпраці в галузі досліджень. Дослідницька підстратегія має на увазі пошук і розробку новацій в сфері туризму, що багатьма зарубіжними і вітчизняними авторами визнається

фактором підвищення регіональної і національної конкурентоспроможності. В даному контексті представляється теорія дифузії нововведень, виходячи з якої серед провінцій, віднесених до напівпериферією в'їзного та внутрішнього туризму в Туреччині, більшою трансляційною здатністю володіють мули, які межують з Центрами 1-го порядку (Коджалі, Конья), потім з Центрами 2-го порядку (Баликесір і Денізлі), а також столичний мул Анкара в силу свого високого рангу. Подальше розширення або переміщення інновацій, згенерованих в Центрах туристського простору Туреччини, очікується в напрямку від напівпериферійних територій до просунутої периферії, що послужить стимулом розвитку туризму в межах даних регіонів. Торкаючись питань інновацій, не можна обійти стороною процес інформатизації туристичної сфери, що охопив більшість країн світу в епоху глобалізації та розвитку комп'ютерних технологій, який упущений в існуючій Стратегії розвитку туризму. Наприклад, в загальному обсязі надходжень від туризму в Туреччині зростає частка індивідуальних витрат туристів в порівнянні з витратами в рамках турпакета: якщо в 2005 р. дане співвідношення становило 74% і 26% відповідно, то в 2010 р. 78% і 22%, а в 2018 р. вже 84% і 16% [29]. Такі статистичні дані вписуються в загальносвітовий тренд переходу від покупки готових комплексних турів до самостійного бронювання та придбання додаткових туристичних послуг, в зв'язку з чим доречно проведення комплексу заходів по розробці інтерактивних туристських порталів і додатків для смартфонів з картами основних туристських місць та інфраструктури на рівні субрегіонів або провінцій країни. Створіння інформаційної підстратегії і забезпечення потенційних туристів актуальними відомостями має особливе значення для напівпериферійних і периферійних частин туристичного простору Туреччини. Одним з недоліків індустрії туризму в Туреччині є невідповідність якості послуг, що надаються рівню світових туристичних держав, через що даному питанню присвячено окремий розділ в Стратегії розвитку туризму з акцентом на обов'язкову стандартизацію і сертифікацію діяльності підприємств

в сфері туризму. Крім того, вказано на необхідність розробки показників якості сервісу в туризмі для його вимірності. Однак важливим складовим процесу поліпшення якості послуг в сфері туризму, яке представляє собою складені поняття, є підвищення рівня безпеки туристів, що, на думку автора, упустило при прийнятті Стратегії, незважаючи на фактичні дії турецької влади, пов'язані з установою туристичної поліції, створенням цілодобового Центру допомоги туристам і колл-центрів, що надають юридичну та психологічну підтримку [30].

Іншим важливим напрямом в комплексі заходів вирішення питання про якість туристичного сервісу є забезпечення індустрії кваліфікованими кадрами шляхом розвитку державою і НКО формальної та неформальної освіти в сфері туризму, в чому і полягає суть освітньої підстратегії. Якість послуг, що надаються має пряме відношення не тільки до збільшення туристичного потоку і ступеня задоволеності туристів, а й до залучення споживачів туристичних послуг з більш високим рівнем доходів, що є однією з першорядних цілей туристичної політики в Туреччині.

Незважаючи на значимість кожного розглянутого підрозділу Стратегії розвитку туризму до 2023 р всі вони за своєю суттю націлені на реалізацію ключової на сучасному етапі розвитку територіальної організації туризму в межах Туреччини підстратегії - диверсифікації національного туристичного продукту. Виділення пріоритетних видів туризму представляється рішенням традиційних для туристичної індустрії Туреччини проблем - сезонності туристичних прибуттів і невеликих показників середніх витрат туристів [31, с. 44-45]. Так, розвиток МІСЕ-туризму та зимових видів відпочинку, в першу чергу, гірськолижного туризму, направлено на розширення рамок туристичного сезону до цілорічного створення та реалізація таких туристичних пропозицій, як круїзи, лікувально-оздоровчі (спа) та гольф-тури, дозволять збільшити обсяги надходжень від в'їзного та внутрішнього туризму. В структурі надходжень від сфери туризму в Туреччині з початку 2000-х р. потеперішній час основну

частину складають витрати в'їзних і внутрішніх туристів на харчування, транспортні послуги, розміщення і шопінг, в той час як частка послуг альтернативних видів туризму вкрай мала. З метою диверсифікації туристичних пропозицій для в'їзних і внутрішніх туристів в Стратегії проведено туристичне зонування території Турецької Республіки, що включає виділення дев'яти тематичних зон культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого та екологічного напрямків, а також сім коридорів розвитку альтернативних видів туризму. Окремий акцент зроблений на провадженні нового туристичного продукту - міського туризму, під яким мається на увазі просування великих міст, що володіють культурно-пізнавальним, природним, соціально-економічним потенціалом, на міжнародному і внутрішньому ринку туристичних послуг, за прикладом Парижа, Лондона, Москви та інших світових центрів тяжіння туристів. Першим, і єдиним наразі, центром міського туризму світового значення в Туреччині є Стамбул, приклад якого Міністерство культури і туризму Республіки використовує для розвитку міст Анкара, Ізмір і Анталія - адміністративних центрів столичної провінції і провінцій, віднесених до Ядра туристичного простору Туреччини. Однак наявність необхідності зменшення туристичного навантаження на розвинені міста, а також важливість створення точок зростання для міського туризму та в інших регіонах країни зумовили виділення 10 перспективних міст / районів в даному напрямку: Ігнеада (мул Киркларелі), Кіліос (мул Стамбул), район Саросского затоки (Мул Чанаккале), пів Капідаг і ову Авша (мул Баликесір), Датча (мул Мугла), Каш (мул Анталія), Анамур (мул Мерсін), Самандаг (мул Хатай), Трабзон (мул Трабзон), Кяхта (мул Стамбул). Незважаючи на невеликі показники кількості туристичних прибуттів іночівель в даний час, створення необхідної інфраструктури в названих містах і їх просування на внутрішньому туристичному ринку можуть послужити додатковим імпульсом для розвитку відповідних напівпериферійних і периферійних провінцій країни. Як видно, крім орієнтації на збільшення сезону в'їзного та внутрішнього туризму в Туреччині і

обсягів надходжень від туристичної сфери підстратегія диверсифікації характеризується потенційним впливом на розширення і трансформацію територіальної структури туризму в межах країни шляхом залучення в туристське простір периферійних провінцій (зокрема, Чорноморських регіонів і Південно-Східної Анатолії), а також створення нових точок зростання і центрів тих чи інших видів туризму, що в свою чергу, вплине на більш рівномірний розподіл туристського потоку на території Туреччини і вирішить проблему скупчення 77% в'їзних туристичних прибуттів в провінціях, складових 7,4% від загальної площі країни. В основі стратегічного розвитку туризму в Туреччині покладено процес планування, що пронизує всі розглянуті вище напрямки і який передбачає певну в рамках Стратегії діяльність органів влади в туристичній сфері за інвестиційними, організаційним, інфраструктурним, маркетинговим та інших питань. Однак, крім зазначених недоліків, в плануванні розвитку туристичної діяльності в Турецькій Республіці упущений аспект, нерозривно пов'язаний зі змінами в сфері туризму, як будь-який динамічною системи, схильної до впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Умови і фактори, що впливають на територіальну організацію туризму, розглядалися авторами концепцій на всіх етапах вивчення територіальної організації в галузі туризму та рекреаційної географії, але з ускладненням світогосподарських зв'язків, політичних і соціально-економічних процесів в сучасному світі зростає і роль аналізу факторів, що є джерелами змін. В даний час ЕГП Туреччини лімітує розвиток туризму в межах країни (особливо в південно-східних регіонах) у зв'язку з наявністю сухопутного кордону протяжністю понад 1500 км з Сирією та Іраком, на території яких діє міжнародна терористична організація «Ісламська держава» [34].

Отже, при зміні існуючої Стратегії розвитку туризму в Туреччині до 2023 року або ухвалення нової в майбутньому необхідно використовувати інструменти аналізу факторів, зокрема, методи, рекомендовані ЮНВТО для дослідження макро і мікросередовища туристської діяльності.

Іншим важливим для територіальної організації туристичної діяльності доповненням плану може стати зонування території країни за ступенем або видам туристичного ризику ймовірних подій з негативними наслідками для національної або регіональної туристичної системи. Таким чином, характер змін просторового розвитку в'їзного та внутрішнього туризму в Туреччині найближчим часом залежить, з одного боку, від тривалості погіршення геополітичної ситуації в регіоні, і, з іншого, від ефективності і своєчасності реагування на спад в туристичному секторі економіки. В даний час національна туристична система знаходиться в точці біфуркації, яка передбачає кілька можливих результатів. Несприятливий розвиток подій може означати перехід від еволюції просторової організації туризму до деградації: посилення поляризації туризму, як на початкових етапах процесу еволюції територіальної організації в межах країни, ослаблення зв'язків між елементами центр-периферійної структури туризму, застою туристичної діяльності в провінціях напівпериферією, згасання зароджуються точок зростання в периферійних мулах і «виживання» індустрії туризму за рахунок невеликої кількості Центрів, які переходять поступово від стадії консолідації життєвого циклу до стадії стагнації, а потім занепаду. Більш оптимальний варіант може виглядати наступним чином: скорочення в'їзного туризму внаслідок дії негативних зовнішніх чинників призведе до уповільнення темпів зростання провінцій Центру, в той час як при державній підтримці буде збільшуватися частка внутрішнього туризму, переважно в напівпериферійні і периферійних регіонах, що пропонують бюджетні тури. Розростання простору, що відноситься до напівпериферія і просунутої периферії туризму в межах країни, в свою чергу, додасть стійкість всієї територіальної структури і послужить способом виходу з кризи, що склалася в сфері туризму. Найбільш сприятливе поєднання внутрішніх і зовнішніх рушійних сил призведе до використання поточної кризової ситуації як стимулу для вжиття заходів, спрямованих на рішення виявляються в такі періоди проблем і на оптимізацію територіальної організації

туризму в Туреччині з метою продовження процесу її розвитку. Сучасний стан територіальної організації туризму в межах Турецької Республіки характеризується, як будь-який кризовий стан, невизначеністю подальшого розвитку, в зв'язку з чим потрібно більш детальне планування туристичної діяльності з урахуванням розглянутих вище аспектів. Крім того, доцільно розробити плани стратегічного розвитку на регіональному або субрегіональному рівнях, які плани розвитку пріоритетних видів туризму, що дозволить більш ґрунтовно підійти до питань визначення мети, вибору засобів і способів їх досягнення з урахуванням наявних внутрішніх переваг і недоліків, а також всіх можливих зовнішніх чинників.

3.2 Характеристика провідних туристичних центрів та курортів досліджуваного регіону

Курорти в Туреччині користуються величезною популярністю у туристів з різних куточків планети. Мандрівників приваблює відмінний сервіс, безліч розваг і сприятливий клімат. Крім того, берега країни омивають цілих чотири моря, що дозволяє вибрати кращі курорти на Середземному морі, Чорному, Егейському або Мармуровому. Найвідвідуваніші курорти Туреччини вважається: Анталія, Кемер, Сіде, Мармарис «рис. 3.2.»

Анталія

Наймолодший курорт на середземноморському узбережжі Туреччини, головний плюс, що він знаходиться неподалік міжнародного аеропорту. Готелі тут переважно міського типу. Велика кількість магазинів, барів, ресторанів, дискотек, аквапарків - життя в Анталії в самому розпалі! Прогулянка по Старому місту додати у відпочинок трішки романтики, а шопінг у торгових центрах Анталії дасть можливість придбати одяг, взуття, прикраси, килими та сувеніри.

Кемер

Один з наймальовничіших курортів Туреччини. Розташовані неподалік від гори, де хвойні ліси дарують повітрю неймовірну свіжість. Клімат Кемеру настільки сприятливий, що курорт здобув заслужене славу найкращого місця для відпочинку в східній частині Середземномор'я. Пляжі в Кемері галькові, температура повітря завжди на 1-2 градуси нижча, ніж в Анталії.

Сіде

Курорт насичений туристичною інфраструктурою. В місті завжди людно. Вдень туристи поспішають на піщаний пляж або ж оглядати археологічні пам'ятки, а вночі місто розважає любителів нічного життя. Під час відпочинку в Сіде варто відвідати водоспад на річці Манавгат, за кілька кілометрів від курорту. Водоспад невисокий, але дуже мальовничий.

Мармарис

Мармарис знаходиться на південному заході Туреччини, там, де Середземне море зустрічається з Егейським. Курорт розташований в найбільшій природної гавані, завдяки чому тут немає сильних вітрів і хвиль. Велику частину території займають соснові ліси, що наповнюють повітря цілющими фітонцидами, тому Мармарис вважається найбільш екологічно чистим курортом Туреччини. Курорт займає всю територію півострова, в центрі якого розташоване місто Мармарис, де і зібрано більшість пам'яток і розваг. Спочатку Мармарис, як і інші курорти Егейського узбережжя, був розрахований на відпочинок європейців. Саме тому багато готелів тільки недавно перейшли на систему харчування "все включено". Сьогодні - це одне з найпопулярніших напрямків серед молоді. Тут дуже багато розваг, включаючи вулицю барів, де розташовані різноманітні клуби, кафе, бари і ресторани. Вхід в багато місця безкоштовний, завдяки чому за ніч можна відвідати відразу кілька закладів. Пляжі курорту вважаються найкращими в Туреччині. Центральний пляж Мармаріса - довжиною 1 км. Він є муніципальним, за рахунок чого доступ на нього мають всі відпочиваючі. Там є вільні зони і зони, де можна взяти в оренду

парасольки і шезлонги. Для любителів активного відпочинку пропонуються екскурсії по визначних пам'ятках. Самими значущими серед таких є: замок і музей Мармариса, танцюючі фонтани, водоспад Тургут. В цілому, Мармарис позиціонується як курорт для пляжного відпочинку. Це одне з кращих місць для сімейного відпочинку. [60]

3.3 Проблеми та перспективи розвитку туризму в Туреччині

У Турецькій Республіці сфера туризму є однією з найбільш зростаючих галузей економіки, що пов'язано з цілим рядом сприятливих факторів. Природні умови (теплий м'який клімат, величезна протяжність морського узбережжя Середземного, Егейського і Чорного морів дозволяють розвивати пляжний відпочинок. Зелені ліси, засніжені гори надають удосконалювати пішохідний туризм, туризм «високих плато» (в Трабзоні, Гіресуні, Різе, Болу, Абант), сплав по річках і ін. На сході країни в гірських районах розвинений альпінізм (м Арарат і інші вершини) сплав по гірських річках. Водні види спортивного туризму мають місце на озері Ван, де діє паромне сполучення. У Туреччині є 20 центрів лижного спорту, 14 полів для гри в гольф, близько 40 пристаней і стоянок для яхті вітрильників.

У країні, розташованій на кордоні Європи та Азії, великий інтерес викликають численні пам'ятники історії і культури. Це робить Туреччину сьогодні однією з найпривабливіших країн для туризму. Привертають приїжджих найстаріші пам'ятки історії мусульманського і християнського світу.

Розвиваються також такі види туризму, як вітрильний гольф, оздоровчий термальний туризм, різні зимові види спорту, спортивне рибальство, відвідування печер. У Турецькій Республіці сфера туризму є однією з найдинамічніших галузей економіки, що пов'язано з рядом сприятливих причин природного характеру, історії, культури та організації готельного сервісу.

З кінця XX ст. уряд Туреччини розробляло п'ятирічні плани розвитку країни, де зверталася увага на необхідність розширювати сферу міжнародного туризму. Були намічені райони країни, де поступово будувалися готелі різного рівня, пляжі, планувалися і залучалися фінансові кошти в такі області країни як Ізмір, Кушадаси, Бодрум, Мармарис і ін.

Турецький туристичний бізнес побудований з урахуванням інтересів і запитів прибуваючих на відпочинок людей. Кліматичні умови країни дозволяють відпочивати більшу частину року. Зручним для туристів є також швидке оформлення візи в аеропорті прибуття.

Найбільший потік туристів до Туреччини йде з європейських країн, в першу чергу це число прибувають з Німеччини та Англії, а також з Росії та України. [61]

В останні десятиліття в Туреччині була створена сучасна інфраструктура - побудовані шосейні дороги, створено мережу комфортабельних готелів, яхт-клубів та інших споруд для занять водним спортом. Широкому доступу до Туреччини для туристів сприяють побудовані після Другої Світової війни два мости через протоку Босфор, а також недавно увійшов до ладу тунель під Босфором, по якому прокладено шосе і залізниця. У 2010 р авіакомпанія «Турецькі авіалінії» отримала нагороду «Кращеобслуговування на борту економ-класу в світі» (нагорода «Skytrax World Airline Awards»). Стамбульський аеропорт названий кращим в Південній Європі. За планом Міністерства туризму Туреччини до 2023 року планується увійти до п'ятірки світових лідерів за кількістю туристів, що прибувають і доходів від галузі. Слід відзначити, що в економіці країни туризм став самим успішною сферою. Міністерство туризму Туреччини проводить широку рекламну політику в 40 країнах світу, спираючись на 23 національних бюро по туризму.

Незважаючи на окремі акції тероризму, що мали місце в країні останнім часом, близькість військових дій в сусідній Сирії, політична обстановка в країні

в цілому характеризується стабільністю. Досить міцно продовжують успішно розвиватися російсько-турецькі економічні зв'язки. Знято заборону на поставку ряду сільгосппродуктів з Туреччини.

Все це, в свою чергу, позитивно впливає на стан туристичної сфери Туреччини, розширюючи її можливості. У попередні роки, за даними турецької сторони, простежувалася тенденція зниження прибуттів зарубіжних туристів і зростання внутрішнього туризму (2016-2017 рр.) за розрахунками турецьких фахівців в 2017 р місцевий туризм в країні виріс на 15-20%. У порівнянні з 2016 р число раніше заброньованих турів не знизилася, а жителі Туреччини продовжують відпочинок як за кордоном, так і на курортах своєї країни. У 2018 р Туреччина отримала 30 млрд дол. Доходу від сфери туризму. Вся Туреччина, і зокрема місто Стамбул, залишаються одним з найбільш відвідуваних місць світу. Країні 10% ВВП дає туризм. Галузь забезпечує роботою сотні тисяч людей. Успішно плануючи діяльність туризму, звертається увага і на будівництво різного рівня готелів, проведення доріг, широку підготовку готельних кадрів. В даний час в Туреччині знаходяться 11 з 100 кращих готелів світу, хоча туристичний сектор Туреччини є одним з найбільш успішно розвиваються розділів економіки, розвиток йде нерівномірно. У 2015 році частка туристичних послуг в ВВП різко знизилася - впав потік туристів за рахунок заборони поїздок для російських туристів через політичну напруженість. Втрати склали 5 млрд дол. Популярність відпочинок в Туреччині серед зарубіжних гостей пояснюється не тільки розвиненою інфраструктурою і сприятливими природними умовами, а й збалансованої державної політики по туризму.

З огляду на різноманітність попиту на ринку туристичних послуг, уряд Туреччини і бізнес швидко реагують і розширюють сферу рекреаційних послуг.

З 2016 року в країні були створені 498 нових турагентств, та розширилась реклама.

Однією з причин зростання прибуттів в країну, було зміцнення західних валют. Зростання валют по відношенню до турецької ліри може сприятливо вплинути на попит турецьких напрямків з боку іноземних, перш за все, європейських туристів.

Згідно отриманих даних від провідних туроператорів України, серед зарубіжних туристів, які відвідують Туреччину, переважна більшість (біля 70%) від загальної кількості відпочиваючих, це люди середнього достатку; біля 10% - туристи з високим рівнем доходів; при цьому більше 60% туристів мали відпочинок на курортах країни більше ніж 2 рази, а 95% респондентів зазначили, що приїхали б до країни знову.

До 2023 року туристична галузь країни ставить перед собою завдання увійти до п'ятірки світових лідерів за кількістю туристів і доходів від туризму.

У 2010 році Стамбул став «Європейською культурною столицею року».

За даними на 2008 рік, Стамбул є 3-м за популярністю містом Європи, за яким слідують Лондон і Париж (Euromonitor International).

Стамбул є 17-м за популярністю містом, який прийняв у 2009 році 80 конгресів і з'їздів (Міжнародна Асоціація Конгресів і З'їздів).

Висновки

У Туреччині представлені всі види туристично-рекреаційних ресурсів за різноманітністю яких країна майже не поступається Європі.

Згідно результатів проведеного дослідження, найпопулярнішими є тури з метою відпочинку на узбережжях морів (найвідвідуваніші туристичні місця приурочені до узбережжів Егейського та Мармурового морів), екскурсійного та спортивного туризму. Значно меншим попитом серед туристів користується Чорноморського узбережжя Туреччини, однією з причин чого є екологічна ситуація даної акваторії, що за сучасними дослідженнями фахівців та експертів, не відповідає європейським стандартам.

Такими найвідомішими дестинаціями виступають Ізмір, Бордум, Мармарис, Анталія, це обумовлено високим рівнем розвитку інфраструктури в цих регіонах та наявності природних геосистем з такими домінантами як території з унікальним мікрокліматом, геологічні "дива природи" (Каппадокія, Памуккале), джерела мінеральних вод (Канглаг, Болу, Ялова, Балчова).

Не поступаються за прибутковістю та кількістю туристів види туризму, що базуються на унікальних та всесвітньовідомих культурно-історичних ресурсах Туреччини. 16 історико-культурних об'єктів на території Туреччини ввійшло до списку Світової спадщини ЮНЕСКО станом на 2020 рік. Найперспективнішими визначено, згідно опрацьованої нами літератури, регіони Егейського та Мармурового морів і східної Анталії, які мають високоатракційні культурні та архітектурні об'єкти (усипальниця у Бодрумі, Замок Пагос та Храм Афін в Ізмірі, Церква Св. Миколи в Демре, Руїни Перге, Анталійська фортеця та інші).

Виходячи з проведеної роботи, та враховуючи результати розгляду національної стратегії розвитку туризму в Туреччині прогнозується, що в країні розвиток туризму відбуватиметься за рахунок відкриття нових напрямків туризму на базі значного ресурсного потенціалу країни, зокрема, курортів і високоатракативних дестинацій, а також швидкого перепрофілювання туристичної індустрії під запити нових клієнтів, які, як очікується, прибуватимуть з нових країн. Незважаючи на складні геополітичні обставини, Туреччина проводить політику демократизації та терпимості до туристів, намагаючись забезпечити свої курорти достатньою кількістю відпочиваючих, орієнтуючись як на ісламських, так і на європейських туристів.

Згідно отриманих даних серед зарубіжних туристів, які відвідують Туреччину, переважна більшість (біля 70%) від загальної кількості відпочиваючих, це люди середнього достатку; біля 10% - туристи з високим рівнем доходів; при цьому більше 60% туристів мали відпочинок на курортах країни більше ніж 2 рази, а 95% респондентів зазначили, що приїхали б до країни знову. До 2023 року туристична галузь країни ставить перед собою завдання увійти до п'ятірки світових лідерів за кількістю туристів і доходів від туризму. Успішно плануючи діяльність туризму, звертається увага і на будівництво різного рівня готелів, проведення доріг, широку підготовку готельних кадрів. В даний час в Туреччині знаходяться 11 з 100 кращих готелів світу. Слід також зазначити важливу роль туризму для економіки Туреччини та життя турецького суспільства в цілому, зокрема для господарств південних прибережних регіонів країни. Основними "магнітами" для туристів виступають регіони середземноморського узбережжя та історичні міста Туреччини такі як: Конья, Південа Анатолія, Кападокія, Анталія, Сіде, Кемер, Мармирис та як окремий найважливіший поліс - Стамбул. У 2010 році Стамбул став "Європейською культурною столицею року".

Багатий спектор туристичних ресурсів поєднується з сучасною інфраструктурою та високим рівнем сервісного обслуговування. Таким чином,

за підтримки національної програми з розвитку туризму, в країні набувають популярності не лише новітні види спортивного та гірськолижного відпочинку (рафтинг, парашайдинг та інші), але й активно формуються конкурентоспроможні туристичні центри на базі унікальних природних ресурсів країни, що обумовлено значним ресурсним потенціалом території Туреччини.

Таблиця 1.1

Класифікація методів дослідження туристично-рекреаційних ресурсів[19]

	Теоретичні	Емпіричні
Загальнонаукові	<ul style="list-style-type: none"> - Аналіз і синтез - Системний аналіз - Дедукція індукція 	<ul style="list-style-type: none"> - Історичний - Описовий - Порівняльний
Міждисциплінарні	<ul style="list-style-type: none"> - Структурування даних (Класифікація і типологія) - Прогнозування - Моделювання 	<ul style="list-style-type: none"> - Методи економічної оцінки (Балансовий, прибутковий, витратний та ін.) - Математико-статистичні (Кореляційний, регресійний, кластерний аналізи та ін.) - Соціологічні (Опитування (анкетування, інтерв'ювання), метод експертних оцінок та ін.) - Картографічний

Спеціальні	- Метод географічного районування	- Методи польових досліджень - Географічний моніторинг - Геоінформаційні
------------	-----------------------------------	--

Рис.1 1. Структура туристично-рекреаційного потенціалу території [63]

Рис.3.1. Підстратегії розвитку туризму в Туреччині до 2023 р[64]

Рис. 3.2. Карта Туреччини[65]

Список використаних джерел

1. Бережна І.В. Культура народів Причорномор'я. Навч. посібник. К.: Знання, 2004. 17–21 с.
2. Букреєв І.О. Регіональна економіка: теорія і практика. Навч. посібник. К: Видавничо-торговий дім "Гранд". 2018. 1777- 1790 с.
3. Дроздов А.В. Екотуризм: визначення, принципи, ознаки, форми. Актуальні проблеми туризму. Наук. практ. Конф., *Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства*(м. Москва, 21 трав. 2009 р.). Москва: Право, 1999. С. 42-129.
4. Зорін І. В., Квартальнов В.А. Енциклопедія туризму. Довідник. М.: Фінанси і статистика, 2003. 368 с.
5. Козирьов В.М. Туристична рента: Монографія. М.: Логос, 2012. 141 с.
6. Кусков А. С., Лисікова О. В. Курортологія і оздоровчий туризм. Ростов на Дону: Фенікс, 2004. 320 с.
7. Лопатш В. А., Лопатіна Л.Є. Російський тлумачний словник. М .: Рос. мова., 2001. 882 с.
8. Ніколаєнко Д. В. Рекреаційна географія. М .: ВЛАДОС, 2001. 288 с.
9. Ожегов С. І., Шведова Н. Ю. Тлумачний словник російської мови: 80000 слів і фразеологічних висловів. М .: Азбуковник, 1999. 944 с.
10. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: Монографія / За заг. ред. В.Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
11. Павленко І. Г. Організаційна модель регулювання внутрішньогалузевих пропорцій рекреаційного комплексу. Вісник Орел ГІЕТ. 2017. №1 (39). С. 94-98.
12. Святохо Н. В. Концептуальні засади дослідження туристичного потенціалу регіону. Економіка і управління. 2007. С. 30-36.

13. Храмцова Т. Г. Методологія дослідження соціально-економічного потенціалу споживчої кооперації: дис. д-ра екон. наук: 12.02.07 Новосибірськ: Центросоюз РФ; 2002. 374 с.
14. Шабаліна М. В., Власов В. С. Еволюція уявлень про туристично-рекреаційний потенціал як основу формування та розвитку туристично-рекреаційних систем. Туризм і рекреація: фундаментальні та прикладні дослідження: зб. праць міжд. наук. конф. М.: Сов. спорт, 2008. С. 391-399.
15. Glăvan V. Tourism potential and its development. Bucharest: Fundației Româniade Mâine, 2006. P. 32.
16. Krippendorf J. Marketing im Fremdenverkehr. Bern; Frankfurt am Main; Las Vegas, 1980. P. 22.
17. Кусков А. С. Туристичне ресурсоведення. – М.: Академия, 2008. 350 с.
18. Гумбольдт А. Картини природи / пер. з нім. Т. І. Коншин під ред. С. В. Обручева. - М.: Географгиз, 1959. - 269 с.
19. Сучасна ілюстрована енциклопедія / під ред. проф. А. П. Горкіна. - М.: 2006. 264 с.
20. Берлянт А. М. Образ простору: карта і інформація. М.: Думка, 1986. 237 с.
21. Карасьов А. С., Кусерова А. І. Формування туристичного іміджу міста за допомогою розробки довідкового путівника: зб. науч. тр. I Всерос. студен. науч. форуму за участю мовляв. дослідників / під ред. Л. В. Матвєєвої. - Саранськ: Вид-во мордою. ун-ту, 2012. С. 196-198.
22. Солдатова С. А. Економічна оцінка рекреаційних ресурсів як основа раціонального природокористування. Культура народів Причорномор'я. 2001. С. 164-170.
23. Чернова Н. В. Соціологія книжкового ринку: Навчальний посібник. - М.: МГУП, 2005. 91 с.
24. Investment Zones. Офіційний сайт Агентства з підтримки і залучення інвестицій до Туреччини: веб-сайт URL: [http:](http://)

- [//www.invest.gov.tr/enUS/investmentguide/investorsguide/Pages/SpecialInvestmentZones.aspx](http://www.invest.gov.tr/enUS/investmentguide/investorsguide/Pages/SpecialInvestmentZones.aspx) (дата звернення: 18.01.2020).
25. PlogS. Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity / Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly. 1974. P. 55-58.
26. Влодарчик Б. Цикл розвитку туристичного простору. Туризм і регіональний розвиток. 2006. С. 225-234
27. Tourism Statistics. Інститут статистики Туреччини: веб-сайт URL: http://www.turkstat.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (дата звернення: 18.01.2020).
28. Regional Statistics. Інститут статистики Туреччини: веб-сайт URL: <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/sorguSayfa.do?target=degisken> (дата звернення: 18.01.2020).
29. Ашугатоян С.Г. Стратегія диверсифікації як спосіб вирішення проблем туристичної індустрії Туреччини. *Вісник Національної академії туризму*. 2017. Вип 4 (44). С. 44-55.
30. Офіційний сайт Національного антитерористичного комітету РФ: веб-сайт URL: <http://nac.gov.ru/zakonodatelstvo/sudebnyeresheniya/reshenie-verhovnogo-suda-rf-t-29-dekabrya.html> (дата звернення: 19.01.2020).
31. Turkey and the Global Economy: Neo-Liberal Restructuring and Integration in the Post-Crisis Era / Edited by Z. Onis, F. Senses. – NY: Routledge. 2009. P. 324.
32. Доходи від туризму в Туреччині. Міжнародні інвестиції. Tourism income in Turkey International investment. Веб-сайт URL: <https://internationalinvestment.biz/tourism/414-dohody-ot-turizma-v-turcii-mogut-dostich-30-milliardov-v-2018-godu.html> (Дата звернення 19.01.2020).
33. Історія туристичного бізнесу в Туреччині. [The history of tourism business in Turkey]. Веб-сайт URL: <http://antalyatoday.ru/news/antalya-1817.html> (Дата звернення 19.01.2020).

- 34.Сфера туризму змінює пріоритети / Агентство Анadolу. [The tourism industry is changing its priorities / Anadolu Agency]. Веб-сайт URL: <https://www.aa.com.tr/ru> (Дата звернення 20.01.2020).
- 35.Туризм і його вплив на економіку Туреччини. [Tourism and its impact on the Turkish economy]. Веб-сайт URL: <http://newsturk.ru/2016/12/05/turizm-i-ego-vliyanie-na-ekonomiku-turtsii/>(дата звернення 20.01.2020).
- 36.Turkey's GDP: the contribution of services, industry and agriculture. The role of tourism. Веб-сайт URL: <https://fb.ru/article/231412/vvp-turtsii-vklad-sferyi-uslug-promyishlennosti-i-selskogo-hozyaystva-rol-turizma> (дата звернення 21.01.2020).
- 37.The EEU Heads of State at the EEEEC meeting summed up and outlined the prospects for the development of the Eurasian Economic Union. Веб-сайт URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/default.aspx> (дата звернення 20.01.2020)
- 38.Ушаков А. Г. Феномен Ататюрка. Турецький правитель, творець і диктатор. М.: Центрполіграф, 2002. С. 88.
- 39.Вавилова Є. В. «Основи міжнародного туризму» / Підручник. - М.: «Гардікі», 2011р. С. 112.
- 40.Воронкова Л.П. Історія туризму і гостинності: Підручник: допомога. - М.: Видавничо-торговий дім "Гранд". Фаір-Пресс. 2004. 42с.
- 41.Менеджмент туризму. Туризм як вид діяльності. Підручник. - М.: 2011. 92 с.
- 42.South Palmira Travel. Веб-сайт URL: <http://southpalmira.com/rest/plyazhnyj-otdyh> (дата звернення 22.02.2020)

43. Тур-Манія. Туристичний портал. Веб-сайт URL:
<https://tourmania.com.ua/country/turkey-guide/82-tourism-kind-turkey.html>
(дата звернення 22.02.2020)
44. Turkey. Веб-сайт URL: <http://old.marin.ru/turkey/diving.shtml>(дата
звернення 23.02.2020)
45. Вікіпедія. Каппадокія. Веб-сайт URL:
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%C4%EF%EF%E0%E4%EE%EA%E8%F>
F(Дата звернення 25.02.2020)
46. Тонкощі туризму. Паландокен. Веб-сайт URL:
<https://tonkosti.ru/Паландоке%20%20D0%20BD>(дата
звернення 25.02.2020)
47. Феррах Озкок: Економіка туризму. Стамбул. 2016. 170 с.
48. Хаят Доганай: Географія туризму Туреччини. , Бурса. 2015. 178с.
49. Біржаков М.Б. Введення в туризм. СПб .: Видавництво "Герда". 2013.
192 с.
50. Дуровіч А.П. Маркетингові дослідження в туризмі. Навчальний
посібник. СПб: Пітер. 2011. 384 с.
51. Тахсім Осташ: Економіка і туризм. Стамбул. 2013. 151 с.
52. Александрова О.Ю: Міжнародний туризм: Навчальний посібник для
вузів. М. 2011. 67 с.
53. Джем Клич: Фактори розвитку готельного бізнесу. Стамбул. 2014. 218 с.
54. Веб-сайт URL: <http://www.resmiistatistik.gov.tr>(дата звернення 02.03.2020)

- 55.Веб-сайт URL: <http://www.ktbyatirimimisletmeler.gov.tr>(дата звернення 03.03.2020)
- 56.Веб-сайт URL: <https://www.turkiyeturizm.com> (дата звернення 03.03.2020)
- 57.Веб-сайт URL: <http://www.cografua.gen.tr>(дата звернення 04.03.2020)
- 58.Веб-сайт URL: <https://mugla.ktb.gov.tr> (дата звернення 04.03.2020)
- 59.Веб-сайт URL:
http://warps.ru/турция/Бальнеологические_курорты_Турции%28термальные_источники%2Сминеральные_ванны%29.html(дата звернення 06.03.2020)
- 60.Веб-сайт URL: <https://blogvoyage.ru/unikalnye-dostoprimechatelnosti-turcii-unesco> (дата звернення 09.03.2020)
- 61.Веб-сайт URL: https://www.best-country.com/ru/asia/turkey/water_source (дата звернення 09.03.2020)
- 62.Веб-сайт URL: <https://estet-tour.com.ua/kurorty-turcii/> (дата звернення 09.03.2020)
- 63.Веб-сайт URL:
https://pidruchniki.com/1806020341429/logistika/metodika_viznachennya_logistichnogo_potentsialu_rekreatsiyno-turistichnih_resursiv (дата звернення 10.03.2020)
- 64.Веб-сайт URL: https://tourlib.net/statti_ukr/byrkovych2.htm (дата звернення 10.03.2020)
- 65.Веб-сайт URL: <http://dasha.ho.ua/index.php/turkey/6-pro-krainu> (дата звернення 11.03.2020)
66. Веб-сайт URL: <https://rutraveller.ru/place/54122?tab=dc> (дата звернення 11.03.2020)
67. Веб-сайт URL: <https://posmotrim.by/article/gereme-turisticheskiy-centr-karradokii.html> (дата звернення 11.03.2020)
- 68.Веб-сайт URL: <https://ru.depositphotos.com/52888529/stock-photo-national-park-uludag.html> (дата звернення 11.03.2020)

- 69.Веб-сайт URL: <https://planetofhotels.com/turciya/pamukkale/pamukkale> (дата звернення 11.03.2020)
- 70.Веб-сайт URL: <https://www.tpg.ua/ru/country/tab-inform/?ct=93FA60A44CCD569311E3131ADE7501BB&stat=81f300259098e67f11e4a7cfde3d1e68> (дата звернення 11.03.2020)
- 71.Веб-сайт URL: <https://turktrip.ru/dalaman/dalyan> (дата звернення 11.03.2020)
- 72.Веб-сайт URL: <http://www.igeografija.mk/Portal/?tag=прото-градови/> (дата звернення 11.03.2020)
- 73.Веб-сайт URL: <https://www.uvidpustku.com/podorozh-do-stambulu-z-regioniv-ukrainy-vid-e160/> (дата звернення 12.03.2020)
- 74.Веб-сайт URL: <https://travel.sygic.com/ru/poi/troa-poi:7284> (дата звернення 12.03.2020)
- 75.Веб-сайт URL: <https://mandry.club/mista/safranbolu/> (дата звернення 12.03.2020)
- 76.Веб-сайт URL: <http://www.pizzatravel.com.ua/ukr/turkey/13/ephesus> (дата звернення 12.03.2020)
- 77.Веб-сайт URL: <http://www.arrivo.ru/unesco/bolshaya-mechet-i-bolnitsa-v-gorode-divrigi.html> (дата звернення 12.03.2020)
- 78.Веб-сайт URL: <https://cappadociavisit.com/bergama-drevnij-pergam/> (дата звернення 12.03.2020)
- 79.Веб-сайт URL: <http://tihorad.com/Без-рубрики/hevzel/> (дата звернення 13.03.2020)
- 80.Веб-сайт URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ані> (дата звернення 13.03.2020)
- 81.Веб-сайт URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Гёбекли-Тепе> (дата звернення 13.03.2020)
- 82.Веб-сайт URL: <https://www.edemtour.com.ua/antaliya/> (дата звернення 13.03.2020)

83.Веб-сайт URL: <http://mapme.club/mista/705-kemer.html> (дата звернення 13.03.2020)

84.Веб-сайт URL:<http://mapme.club/mista/709-side.html> (дата звернення 13.03.2020)

85. Веб-сайт URL: <http://volgatur.ru/super-marmaris-gorod-otdyha-i-veselya.html> (дата звернення 13.03.2020)

Додатки

Рис. А 1. Національний паркОлімпос – Бейдаглари[66]

Рис. А. 2. Національний паркГереме[67]

Рис. А. 3. Національний парк Улудаг[68]

Рис. Б. 1. Курорт Памуккале [69]

Рис. Б. 2. Курорт Ялова[70]

Рис. Б. 3. Курорт Дальян[71]

Рис. В. 1. Чатал-Хююк[72]

Рис. В. 2.місто Стамбул[73]

Рис. В. 3. Чанаккале (давня Троя)[74]

Рис. В. 4.Пам'ятка Туреччини – Сафранболу[75]

Рис. В. 5. Стародавнє місто Ефес[76]

Рис. В. 6. Велика мечеть і лікарня в Дивригі[77]

Рис. В. 7.Пергам і його багатогранний культурний ландшафт[78]

Рис. В. 8. **Фортеця Діярбакір і сади Хевсель**[79]

Рис. В. 9.Історичне місто Ані[80]

Рис. В. 10.Гөбекли-Тепе[81]

Рис. Д. 1. Місто Анталія[82]

Рис. Д. 2. Місто Кемер[83]

Рис. Д. 3. Місто Сіде[84]

Рис. Д. 4. Місто Мармарис[85]